

CANKARJEV GLASNIK

Mesečnik za leposlovje in pouk

Izdaja

CANKARJEVA USTANOVA

Uredništvo in upravništvo — 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

Urednik: Ivan Jontez

Upravnik: Ludvik Medvešek

Naročnina za Zedinjene države: Na leto \$3.00, pol leta \$1.50, za 3 mesece \$1.00, posamezen zvezek 30 centov. Za inozemstvo \$4.00 na leto.

CANKARJEV GLASNIK (CANKAR'S HERALD) is published monthly
by the Cankar Foundation, 6411 St. Clair Ave., Cleveland, Ohio

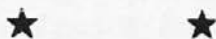
Entered as Second Class Matter August 31, 1937, at Cleveland, Ohio,
under the Act of March 3, 1879

Subscription Rates: Domestic — One year \$3.00. Half year \$1.50

4 months \$1.00. Foreign \$4.00. Single copy 30 cents

Editor: Ivan Jontez

Manager: Ludvik Medvesek

Usebina

Ameriški Slovenci so dozoreli (uvodnik)	120
Poslanica slovenskemu narodu	121
Zedinjena Slovenija	123
Ivan Zorman: Ljubi fantič, srečno hodi... (pesem)	124
Ivan Jontez: Mehurček iz milnice (pesem)	125
William F. McDermott: Levjesrčni zajci	125
Usodna ljubezen volčjega kralja	126
Etbin Kristan: Na rodni grudi (igra)	129
Z. A. Novak: Sanje Martina Mrkača	135
V senci albanskih planin (nadaljevanje)	141

ODKAR se nahajamo v vojni, se često čuje kritika, češ da zvezna vojaška cenzura prikriva resnični položaj na raznih bojiščih, kjer se nahajajo ameriške čete ali mornarica. Povprečni človek res ne razume, zakaj ne bi vojaške ali mornariške oblasti takoj sporočile javnosti vesti o potopu ameriških bojnih ladij pa še sto drugih novic vojaškega značaja, ki nas zanimajo. Zakaj nam niso takoj povedali, kakšno razdejanje so povzročili Japonci v Pearl Harborju? Zakaj nam niso takoj povedali, da smo v neki pomorski bitki z japonskim brodom izgubili toliko in toliko ladij? Zakaj nam niso še spomladi povedali, da imata ameriški in angleški generalni štab v načrtu severno-afriško ofenzivo?

Presenečenje je bilo vedno eden glavnih elementov v vsaki vojni. Če pozna sovražnik naše načrte, našo moč in točno razdelitev te moči, naših rezerv itd., je njegov boj proti nam silno olajšan in lahko se zgodi, da nam pripravi nemilo presenečenje.

Kdo ve, ali ne bi Japonci napravili "izleta" v Kalifornijo, če bi bili vedeli, kakšno škodo je povzročil njihov napad na Pearl Harbor—da je ohromil hrbtnico ameriške tihomorske mornarice? In kdo ve, kakšne bi bile posledice doma v Združenih državah, če bi bilo takoj objavljeno natančno poročilo o tem razdejanju? Zdaj, ko je ta škoda že popravljena in nadomeščena, nam to poročilo ni vzelo poguma in sovražniku ni moglo koristiti. Nas pa je navdalo z občudovanjem do ameriške bojne mornarice, ki je vzlic temu strašnemu udarcu takoj prešla v napad in doslej izvojevala že lepo število zmag nad Japonci.

Tudi v poznejših bitkah sovražnik ni vselej vedel, kolikšno škodo je prizadejal naši mornarici; zato je često računal, da je bila naša moč mnogo večja kot je bila v resnici in odlašal z napadom, dokler ni bilo prepozno. Zelo bedasto bi bilo od naših poveljnikov, če bi sporočili svetu izgube, o katerih sovražnik še ne ve ter mu s tem pomagali.

Vzemimo severnoafriško zavezniško ofenzivo. Mar mislite, da bi bili mogli Amerikanci in Angleži presenetiti Hitlerja v Maroku, Alžiru in Tuniziji, če bi mu bili v naprej sporočili, kaj nameravajo storiti?

V vojnem času je največje važnosti vpra-

Clevelandsko pevsko društvo "Zarja" je podalo dne 26. nov. lep in uspešen koncert v Slovenskem narodnem domu na St. Clair ave.

Spored je otvoril orkester mladih godbenikov, ki je zaigral nekaj ameriških; sledil je nastop mešanega zborra, ki je zapel "Delavski pozdrav," "Gorenjsko narodno koračnico" (dr. F. Kimovec) in "Venček narodnih" (dr. A. Dolinar); Katherine Jurman in Alice Vidmar sta zapeli pesmi "Bratje, Slovenci smo" in "Sem deklica"; nato je nastopil ženski zbor z Vodopivčevo "Rožmarin" in Volaričevo "Kukavica"; mešan zbor je pel Vodopivčevo "Ujetega ptička tožba" in Straussovo "Zenska, vino in pesem"; Jennie Fatur in Josephine Turk sta peli "Kje dom je moj?" in "Slovensko pesem," nakar je Viktorija Poljšak pela pesmi "Slovenska dežela" (Ipavec) in "Prstan" (Vodopivec); v osmi točki je nastopila namesto naznanjenih treh sester Turk samo ena izmed njih in zapela nekaj ameriških pesmi; za njo je nastopil Frank Kokal z Ipavčevo pesmijo "Danica," za njim pa moški kvartet (Albert Fatur, Frank Kokal, John Kokal in Tony Elersich) s pesmima "Imel sem jaz ljubico slepo" (F. Vertulini) in "Srečno, ljubica moja" (Vertulini).

O tem delu sporeda je treba priznati, da so se pevci in pevke potrudili in svojo nalogo dobro izvršili. Zlasti so ugajale točke, ki so jih podali mešan zbor, solista Viktorija Poljšak in Frank Kokal in moški kvartet.

Spored je zaključila enodejanska komična opereta "Beli telovnik," ki jo je poslovenil naš detroitski rojak John Berlisg. Igrali so Jennie Fatur, Josephine Turk, Alice Vidmar, Sophie Elersich, Ivan Čeh, Viktorija Poljšak in pevke "Zarje." Stvarca je bila zabavna in dokaj posrečena.

Koncert je dirigiral "Zarjin" pevovodja J. V. Krabec. Pri klavirju je bil Edwin Poljšak.

Udeležba je bila lepa.

X. Y.

CINIK O ZAKONU. Ljubezen je zvezda, v katero moški upira oči, ko ubira korak po poti življenja in zakon jama, v katero pade. — Živeti v bigamiji se pravi, imeti eno ženo preveč. Isto se mora reči o monogamiji ali enoženstvu. — Zakon je romantična zgodba, v kateri umre glavni junak v prvem poglavju.

šanje, ali ne bi morda objavljenje neke vesti utegnilo koristiti sovražniku. V našem življenjskem interesu je, da ne nosimo sovražniku pod nos stvari, ki mu niso znane. To je vzrok, da moramo včasih dolgo čakati, preden dobimo pravo, točno sliko o dogodkih na marsikaterem bojišču. Zato smo morali čakati eno leto na točno sliko razdejanja v Pearl Harborju. In zato bomo morali tudi v bodoče še marsikdaj čakati na točna poročila o bodočih vojaških podvzetjih.

Kdor razume položaj, ne bo zabavljaj zaradi tega. Tako zabavljanje je nespametno in nepatriotično.

CANKARJE V GLASNIK

MESECNIK ZA LEPOSLOVJE IN POUK

VI.
LETNIK
1942-1943

5.

številka

AMERIŠKI SLOVENCİ SO DOZORELI

Kakor vsak poedinec, tako mora iti tudi sleherna človeška skupina skozi različne življenske dobe, preden dozori in doseže višek svoje tvorne sile ne le v telesnem, temveč tudi v miselnem pogledu. Najprej pride detinska doba ali doba cvetja v popju, ko se človek še ne zaveda svojega obstoja in še nihče ne ve, kaj se bo razvilo iz njega. Sledi tako zvana brezskrbna otroška doba, polna majhnih razočaranj in lepih prividov, v kateri se začneja oblikovati človekov značaj. Sentimentalni pesniki radi objokujejo to dobo in si jo žeje nazaj, ampak glavna značilnost te življenske dobe je hrepenenje po doraščenosti in dozorelosti—vsak otrok bi rad postal čez noč "velik." Mladiška doba nas najde telesno že malone doraščene, ljubezen nam začne vznemirjati kri in srce in v duši se nam porajajo krasne sanje in visoke nade. V ti dobi dobi človekov značaj svoje končne poteze in začne se miselno doraščanje.

Proces miselnega dozorevanja je pri različnih ljudeh različen: hiter pri nekaterih, počasen pri drugih. Odvisen je od prirojjenih ali podedovanih lastnosti pa od okolice in razmer, v katerih človek odrašča. V izrednih razmerah, kakršne na primer zdaj vladajo v Evropi in Aziji, človek mnogo hitreje miselno dozori kakor v ugodnih razmerah, ki dovoljujejo relativno brezskrbnost in udobje, kakršnega smo bili na primer navajeni v Ameriki. Bojimo se, da bomo po vojni našli v Evropi nešteto mladih starcev, katerim bomo morali skušati vrniti ne le telesno zdravje in moč, temveč tudi mladost z njenim kipenjem, svežostjo, upanjem in drznimi sanjami.

Ameriški Slovenci smo miselno počasi dozorevali. Dasi smo že davno prekoračili mejo svoje mladiške dobe, je v naši miselnosti, v našem značaju in v naših navadah še mrgolelo ostanek iz naše otroške dobe, tako, da je marsikateri opazovalec obupoval nad nami in dvomil, da bomo kdaj miselno dozoreli.

Pol stoletja smo se pričkali in lasali kakor otroci—seveda v imenu načelnih razlik—ter se obkladali s priimki kakor pastirji. Slika našega obraza, ki jo vidimo v ogledalu našega časopisja ni posebno razveseljiva. In kdor nas je poznal, bi nikdar ne verjel, da se bomo kdaj poboljšali.

Vendar se je tak čudež zgodil, ko so se v dneh 5. in 6. decembra zbrali v največjem slovenskem kulturnem hramu na svetu, v clevelandskem Slovenskem narodnem domu zastopniki celotne ameriške Slovenije. Pomislite! Nad pet sto ameriških Slovencev in Slovenk se je udeležilo prvega slovenskega narodnega kongresa v Ameriki in med njimi so bile zastopane vse struje od katoličanov do komunistov in kar najdete med tema dvema ekstremoma—in vendar ni bilo med njimi nobenega prepira in vsi so po svojih najboljših močeh delali za eno in isto stvar, za rešitev naših bratov in sester v stari domovini, za združeno in svobodno Slovenijo, za svobodno in demokratično Jugoslavijo v svobodnem in demokratičnem svetu, ki bo vstal iz razvalin današnje vojne, in za zmago ameriškega in zavezniškega orožja, ki je potrebna za to vstajenje!

Kongres je zboroval v znamenju popolne sloge, porojene iz skupne zavesti, da moramo združiti vse svoje moči in sredstva, ako hočemo pomagati do zmage zavezniškega orožja nad krvavimi silami nacifašizma in preprečiti, da bi se nad Slovenci zopet ponovile krivice iz preteklosti. Zroč na to pestro množico, v kateri je svobodomislec sedel poleg duhovnika ne da bi ga pisano gledal, človek skoro ni mogel verjeti svojim očem, da ima pred seboj v resnici ameriško Slovenijo—novo, povsem dozorelo ameriško Slovenijo, ki je začasno položila na stran vse tiste razlike, ki so jo doslej razdvajale ter se složno podala na delo, da pomaga zatiranemu in preganjanemu slovenskemu narodu do njegove pravice. Če bi ta kongres ne pokazal nič drugega kot to slogo, bi si že s tem zaslužil najvidnejše mesto v naši zgodovini. In pokazal, storil je mnogo več.

Predvsem je spregovoril jasno in odločno v imenu naših zatiranih bratov v stari domovini in opozoril svet na njihovo trpljenje, na njihove nepopisne žrtve in mu sporočil njegove upravičene težnje in zahteve po svobodnem obstoju in nemotenem razvoju v zedinjeni Sloveniji.

Obenem je naslovil na bojevnike v slovenskih gorah in gozdovih krasno poslanico, v kateri jim je sporočil, da se bliža dan zmage in osvoboditve in da bomo mi medtem storili vse, kar bo mogoče, da pride slovenski narod po današnji vojni do svoje pravice.

Nadalje je izvolil stalni odbor—Ameriško - slovenski svet —, ki bo nadaljeval njegovo delo in pazil, da se ne pozabijo pravične zahteve Slovencev in njihove potrebe v glavnih mestih zavezniških dežel.

Svoje delo je pa kronal s tem, da je soglasno izvolil za predsednika tega odbora največjega Slovenca in Jugoslovana med nami, našega duhovnega in političnega starešino **Etbina Kristana**, kateremu so se njegovi nekdanji nasprotniki s tem najlepše oddolžili za krivice, ki so mu jih bili prizadejali v preteklosti.

Na kratko povedano je naš prvi narodni kongres dokazal, da smo ameriški Slovenci naposled popolnoma dozoreli. Seveda to ne pomeni, da so bile s tem izbrisane vse ideološke in druge razlike, ki so nas doslej ločile. Te razlike—ti različni nazori—slej ko prej ostanejo z nami. V tem tudi ni nič napačnega. Različni ljudje so vedno imeli različne nazore in tako bo menda ostalo, dokler bo človeštvo živelo. Kar šteje je to, da smo se vzlic tem razlikam sestali in sporazumeli za složno delo za stvar, ki nam je vsem pri srcu—za osvoboditev in združitvev Slovencev v zedinjeni in svobodni Sloveniji v svobodni in demokratični Jugoslaviji. S tem smo dokazali, da znamo iti mimo svojih razlik in podrediti interese posameznih skupin interesom skupnosti, kadar gre za stvar, ki je večja od katere koli izmed posameznih naših skupin. Dokazali smo, da smo miselno odrasli.

Da bi mogli v kratkem zapisati to tudi o ameriških Srbih in Hrvatih, ki se še vedno grizejo med seboj, ker jih še ni obšlo spoznanje, da s tem zgolj napeljujejo vodo na mline smrtnih sovražnikov vseh jugoslovanskih ljudstev!

Dva dokumenta

POSLANICA SLOVENSKEMU NARODU

Slovenski narodni kongres, predstavljajoč Amerikance slovenskega porekla in v Zedinjenih državah živeče Slovence, ki z boleščjo v srcu opazujejo krvavo tragedijo naroda v stari domovini, izraža vsemu slovenskemu ljudstvu svoje globoko sočutje, njegovim neustrašnim bojevnikom, ki vodijo odpor zoper tolovajsko nacifašistično tiranstvo pa svoje neomejeno občudovanje.

Slovenski narodni kongres obljubuje bratom in sestram v stari domovini, da bo po najboljših močeh nadaljeval delo za njihove pravične cilje, za vstajenje Slovenije v boljše in plemenitejše življenje, ki naj dobi za podlago pravičnost za vse.

Slovenski narodni kongres smatra to delo za svojo sveto nalogo, dokler branijo krute razmere narodu v domovini, da bi

povzdignil svoj glas za svoje ideale in pravice. Kadar napoči ura neizogibne osvoboditve s popolno zmago združenih narodov nad peklensko koalicijo hudobnosti, bo ta naloga končana in kongres položi tedaj svoj mandat v roke naroda, ki bo sam po svojem najboljšem spoznanju odločeval o svoji bodoči usodi.

Kolikor bo pri tem odločevanju, pri celitvi skelečih ran in pri rekonstrukciji doma potrebno sodelovanje ameriških Slovencev, se kongres obvezuje, da bo storil vse, kar je v njegovih močeh za čim izdatnejšo materialno in moralno pomoč.

Slovenski bratje in sestre! Dan blazno domišljavega trinoštva, ki je vsemu človeštvu namenilo noč sužnosti, se nagiba k zatonu. Čudovita sila ruske rdeče armade ustavlja prodiranje sovražnika na vseh črtah in že se lahko sluti dan, ko ga bo kakor vihar začela poditi, odkoder je prišel. Kitajsko ljudstvo, ki je najdalje prenašalo grozo vojne a ni nikdar obupalo, gleda, kako se že suče bojna sreča in žanje njegova hrabrost prve plodove. Udarna sila Anglije in britskih demokratskih dominijev je prizadela nacizmu in fašizmu v Afriki uničujoč poraz. Svobodne čete podjarmljenih narodov, ki so se mogle organizirati v tujini, sodelujejo uspešno na suhem, na morju in v zraku. Sedaj pa pečati moč Zedinjenih držav usodo despotizma, ki je vsled presenettjivega velepomembnega nastopa ameriških sil ob obalah Sredozemskega morja ves zbeگان in v strahu, katerega vse bombastične grožnje ne morejo utajiti. Preden skopni sneg te zime, bodo ameriški bojovníki na vseh kontinentih in morjih in ameriški delavci skrbe, da bodo opremljeni za zmago. Preden se trinogi zavedo, vzplamti požar revolucije po vseh podjarmljenih deželah.

Bratje in sestre! Še ni končan vaš križev pot, kajti preden poginejo, bodo pozverinjeni hudodelci storili toliko škode, kolikor bodo le mogli. Toda ta epoha zadnjega blaznega besnenja bo kratka, kajti kadar se začne krhati njihova divja moč, poskrbe združeni narodi, da ne bo daleč do popolnega poloma.

Zatorej: Kvišku srca, bratje in sestre! Z vami so vaši rojaki v novi domovini. Z vami je ves svobodoljubni svet. Na vaši strani je pravica. Bližajoča se zmaga demokracije pomeni svobodo. Tedaj bo konec tudi vaših težkih muk in žrtev. Črna noč bo minila in sonce zasije tudi nad Slovenijo, kjer bodo vaši sinovi in hčere uživali plodove vaših bojov, vašega trpljenja in vaše neomajne vere v zmago pravičnosti.

Živel slovenski narod! Živela svobodna, zedinjena Slovenija!

(Sprejeto na slovenskem narodnem kongresu v Clevelandu dne 5. dec. 1942.)

ZEDINJENA SLOVENIJA

V nasprotju z vsemi določbami mednarodnega prava se oblasti osišča ne zadovoljujejo z okupacijo premaganih krajev, ki bi se morali do definitivnega miru upravljati po domačih zakonih, ampak uvaja povsod svoj takozvani "novi red," to se pravi, sužnost za podjarmljeno ljudstvo, razkrajja države, ustanavlja nove karikaturne dežele, vtelesuje posamezne kraje v svoje lastne države, skratka, ravna po načelih golega ropa.

Tako je fašistična koalicija popolnoma razudila Jugoslavijo. Košček Srbije je izročila izdajalcu Nediču, del Hrvaške notoričnemu zločincu Paveliču, Slovenijo pa je kratkomalo pokončala s tem, da je Nemčija pogoltnila skoraj dve tretjini, Italija skoraj eno tretjino slovenskega ozemlja, ostanek pa je bil vržen Madžarski v žrelo. Po vseh delih se vrši brutalno raznarodovanje s prisilnim masnim preseljevanjem, z naseljevanjem tujih elementov, s potujčevanjem šolstva, z ločitvijo otrok od staršev in z umori na debelo. Namen je očiten in v raznih osiščnih dokumentih celo priznan: Nacijska Nemčija, fašistična Italija in njeni podrepaniki se na vse kripnje trudijo, da bi uničili Slovence kot narod. V tem oziru ni med posameznimi pajdaši osišča nobene razlike; italijanski fašisti niso nič manj barbarski od nemških nacijev in madžarski hortijevci nočejo zaostati za svojimi mojstri.

Slovenski narodni kongres najodločneje obsoja vse to divjaško početje in je prepričan, da krivci zverstev, pa naj bodo nemški, italijanski ali madžarski oblastniki, v smislu izjav zavezniških predstavnikov ne uidejo zasluženi kazni. Stanje, ki je bilo ustvarjeno s prisilnimi izgoni in izselitvami ter z umetnim naseljevanjem tujcev se ne more in ne sme priznati; kadar se bo sklepal mir, mora veljati slovenski značaj krajev, kakršen je bil pred sovražnikovo okupacijo.

V tem, ko je to samo po sebi razumljivo, pa pričakuje slovenski narod, da mu prinese zmaga združenih narodov, za katero doprinaša najstrašnejša žrtve, popolno narodno pravičnost, ki je obsežena v Zedinjeni Sloveniji, to se pravi, v združitvi vseh krajev, ki so po svojem prebivalstvu slovenskega značaja, ne glede na to, če so bili pred vojno del Jugoslavije, ali pa pod tujo, nemško, madžarsko ali italijansko oblastjo.

Slovenski narodni kongres ugotavlja na podlagi zanesljivih in od nepristranskih opazovalcev potrjenih poročil, da ni v tem vprašanju nobene razlike med slovenskimi skupinami in stranakami, kajti vsi deli spoznavajo, da je od izpolnitve tega stremjenja odvisen obstanek Slovencev kot političnega in kulturnega naroda. Zgodovina zadnjih pet in dvajset let je pokazala jasno, da so Slovenci pod tujo oblastjo kratkomalo izgubljeni za na-

rodno življenje. Nemški, italijanski in madjarski gospodarji niso imeli drugega namena kot čim hitreje potujčiti Slovence in so se v ta namen — tudi pred prihodom fašizma in nacizma — posluževali najbrutalnejših sredstev. Rešitev teh delov slovenskega naroda je mogoča edino z njih osvoboditvijo izpod tujega jarma in združitvijo z njih rodnimi brati.

To je zahteva pravičnosti, obenem pa tudi eden pogojev bodočega miru, ki ne more biti trajen brez pravičnosti za male narode enako kakor za velike.

Z ozirom na to izreka Slovenski narodni kongres, da bo kolikor le mogoče podpiral zahtevo Zedinjene Slovenije, zaupajoč visokim geslom, izraženim v dokumentih kot je atlantski čarter in v izjavah odličnih zavezniških predstavnikov, katerim je pravičnost več kot diplomatska igra, v kateri so narodi le figure na šahovi deski.

(Sprejeto na slovenskem narodnem kongresu v Clevelandu dne 5. dec. 1942.)

Ljubi fantič, srečno hodi . . .

IVAN ZORMAN

Ljubi fantič, srečno hodi,
še enkrat mi daj rokó,
še enkrat gorkó poglej me
in poljubi me v slovo.

Vseh nesreč te Bog obvaruj,
dokler boj ne bo končan—
misli name, ki v ljubezni
čakala bom noč in dan.

Ljubi fantič, pridi skoraj
čez goré in čez morjé,
pridi skoraj, razveseli
moje žalostno srce.

Mehurček iz milnice

IVAN JONTEZ

Mehurček iz milnice krasna je stvar,
odseva vse barve in mavrice žar.
Pa veterc potegne—ni mavrice več:
prekrasni balonček za zmeraj je preč.

Ljubezen brez vere mehurček je tak:
popotnik utrujen ustavi korak,
srce mu vztrepeče, razpro se oči,
ob najdbi čarobni se duh vzradosti.

Pa sapica rahla čez plan pribrzi,
poljubi mehurček—mehurčka več ni!—
Popotnik otožno v praznino strmi.
Srce razočarano bolno drhti.

Levjesrčni zajci

William F. McDermott

KO SEM minule mesece čital o neverjetno žilavi in divji obrambi Stalingrada, sem se vselej spomnil na nekega nemškega nacijskega uradnika, ki me je vodil po Sudetenlandu leta 1938. Njegova naloga je bila, prepričati tuje časnikarje, ki so prišli tja na obisk o dobrih namenih Nemcev v Čehoslovaški ter jih naslikati kot žrtve brutalnega zatiranja. V tem ni bil kdo ve kako uspešen, prvič, ker so bila dejstva proti njemu in drugič, ker je bil naiven in neroden propagandist.

Mož je bil vojaški častnik tekom prve svetovne vojne in se je boril na ruski in italijanski fronti. Na vlaku med Karlsbadom in Egerjem mi je dejal: "Pobijan je Italijanov me ni nikdar motilo. Ampak žal mi je bilo, kadar sem moral pobijati Ruse. Naloga je bila prelahka. Bilo je kakor bi streljal zajce."

Njegovi rojaki na ruski fronti so dobili drugačno mnenje o Rusih. Zajcem so zrasli kremplji in dobili so levja srca. Narod, ki se je izkazal kot vosek v vojni proti osrednjim silam v letu 1917, je bil prekovan v najtrše jeklo.

Nepremostljiva razlika obstoja med Rusi iz prve svetovne vojne, ki so se podajali v masah in Rusi iz današnje vojne, ki ne poznajo predaje, ki požigajo svojo lastno zemljo na umiku, ki se bore do smrti v najbolj brezupnih okoliščinah in ki branijo vsako ulico, vsako

hišo, vsako ped zemlje s fanatično žilavostjo in složnostjo, ki zadivlja ves svet.

Tudi v prvi svetovni vojni ni Rusom manjkalo poguma in dosegli so nekaj velikih uspehov. Ampak te divje odločnosti in duhovne povezanosti v pripravljenosti do borbe, ki jo kažejo danes niso imeli v sebi. Današnji Rusi se bojujejo kot možje, katerih srca prežema navdušenje za stvar. Njihovo življenje izza revolucije, takisto kakor poprej je bilo revno v materialnem pogledu in delati so morali izredno trdo. Domovi, katere branijo, so revni, prenatrpani domovi.

In vendar predstavlja ta narod danes en sam mogočen plamen žive vere v sistem, pod katerim živi. Celih pet in dvajset let so jih učili, da predstavlja totalitarski režim najvišji ideal ljudske vlade in najboljšo družabno uredbo. Sleherni šola, sleherni časopis, sleherni radijski program, sleherni film ali igra in vsa druga sredstva izražanja so se rabila bolj ali manj odkrito v namenu, da se podžge vera Rusov v njihove ustanove. Njihov današnji složni odpor proti osvajalcu in njihova samozrtvovanja prekipevajoča hrabrost kaže, da sta Stalin in komunizem nedvomno uspela tam, kjer sta Nikolaj in carizem klaverno odpovedala.

Mi Amerikanci dajemo prednost svojim lastnim ustanovam, ker so nam vedno nudile

boljši materialni obstanek in osebno prostost. Ameriška demokracija je zakoreninjena v vzvišenih konceptih človekovega dostojanstva in njeni sadovi so bili brez primere in obilni. Mi spoštujemo svoje tradicije in cenimo svoj način življenja.

Vendar bi varali same sebe, če bi rekli, da se tako živo zavedamo svojega demokratičnega sistema kakor se Rusi zavedajo svojega, ali da smo tako složni in povezani v političnem oziru, ali tako prežeti s fanatično vero v svoj način življenja kakor oni.

Možno je, da so Rusi manj zedinjeni kot mi in mi bolj kot oni. Pod totalitarskim režimom ni nobene prilike za svobodno izražanje v slučaju nezadovoljstva, dočim demokracija ne le dovoljuje opozicijo, temveč jo celo goji. Vendar dejstvo ostane, da vzpodbuja Ruse v njihovem nad vse junaškem in popolnoma složnem skupnem vojnem naporu njihova zavestna vera v stvar, ki je večja od njih in mnogo pomembnejša od njihovih življenj.

Tudi mi se bojujemo za stvar, ki je večja kakor smo mi in o kateri verjamemo, da je

nad vse važna. Vendar očitno nimamo tiste zunanje povezanosti Rusov, njihove pripravljenosti do samožrtvovanja in njihovega globokega, jasno opredeljenega in fanatično zakoreninjenega prepričanja. Mi vidimo v demokraciji nekaj dobrega, toda jo jemljemo kot nekaj samo po sebi umevnega. Rusi pa vidijo v svojem sistemu živo vero, ki se je porodila iz krvi in garanja in odrekanja—vero, ki je zdaj v veliki nevarnosti in katero je treba braniti do zadnje hiše, do zadnjega moža in do zadnje kaplje krvi.

Ta duh živi tudi med nami. Do izraza je prišel na Bataanu, pri otoku Midway, v Koralnem morju in na Salamonih. Toda doma ga s prostim očesom skoro da ne opazite v tem prerivanju za skupinske privilegije v zadevi cen in mezd, zlorabljanju dragocenih avtnih pnevmatik in pričkanju zaradi malenkosti.

Opomba:—William F. McDermott je znan clevelandski časnikar, dramski kritik itd., ki je prejšnja leta večkrat obiskal Sovjetsko Rusijo in objavljal svoje potne vtise, katere je odlikovala izredna objektivnost, v clevelandskem dnevniku "Plain Dealer," v katerem objavlja svoje dnevne članke.

Usodna ljubezen volčjega kralja

MNOGO LJUDI misli, da je človek edino živo bitje, ki je zmožno tistih nežnih čuvstev, ki jih razumemo pod pojmom ljubezen. Motijo se. Tudi četveronožci in ptice znajo ljubiti z nežnostjo in vdanostjo, ki bi osramotila marsikaterega človeka. Svetovna literatura je polna takih primerov živalske ljubezni. Zelo lepo zgodbo o volčji ljubezni je napisal slavni ameriški naravoslovec Ernest Thompson Seton, ki pripoveduje:

Pred nekaj leti mi je pisal prijatelj, ki je imel veliko govejerejo v dolini Currumpaw v severnem delu države New Mexico in katere mu je bilo znano, da sem bil nekoč lovec na volkove, proseč, da bi prišel tja ter jih rešil strašne nadloge tolpe sivih volkov, ki je prizadevala tamošnjim govejerejem silno škodo. Jaz sem se tedaj mudil na ameriškem jugozapadu in povabilo radevolje sprejel. S seboj sem vzel dva pomočnika in nekaj volčjih pasti.

Ko sem prispel tja, so mi povedali, da

vodi volčjo tolpo orjaški volk, katerega so tamošnji Mehikanci imenovali Lobo. Volčji lopov je bil vsem okoličanom dobro znan, čeprav ga je imel le malokdo priliko videti. Njegov glas, za oktavo nižji od glasov njegovih pajdašev, se je razlikoval od vseh drugih in tudi njegovo sled je bilo lahko spoznati. Povprečni volk ima štiri in pol palca dolgo prednje stopalo; Loba prednja taca je bila za cel palec daljša. Seveda je bil tudi sorazmerno večji, močnejši in divjejši od ostalih volkov. Pod njegovim diabolično prevejanim vodstvom je volčja tolpa prekrižala vse načrte domačih lovcev, da bi jo uničili bodisi s krogli, strupom ali pastmi. Domači govejereji so nazadnje razpisali na njegovo glavo nagrado v svoti tisoč dolarjev—nezaslišana nagrada za eno samo volčjo glavo. Ampak stari volčji razbojnik in njegova tolpa so imeli očitno začarana življenja in v petih letih so pomorili več kot dva tisoč glav govedi. Pri tem so bili tako izbirčni, da so se

gostili zgolj z najboljšim mesom mladih juncev in telic.

Lobo se je bal ene samcate stvari—puške. Ker je vedel, da so vsi moški v okolici nosili puške, je pazil, da jim ni nikdar prišel pred oči in svoji tolpi je dovolil ropanje samo po noči. Uvidel sem, da so bile moje pasti mnogo premajhne za tega razbojnika, zato sem poslal po večje, medtem pa sem ga skušal uničiti s strupom.

Za vado sem skuhal mešanico iz sira in ledvične masti sveže zaklanega junca. Da se ne bi prijel vade človeški duh, sem kuhal z gumijastimi rokavicami na rokah, ki sem jih prej omočil v topli junčevi krvi; obenem sem pazil, da tudi dihal nisem v mešanico. Ko se je moja mešanica shladila, sem jo z nožem iz kosti razrezal na kose in potisnil v vsak kos kapsulo strihnina in cianida ter zamašil odprtino s koščkom sira. Nato sem zložil vse te kose v s krvjo polito vrečo iz goveje kože, jo privezal z vrvjo k sedlu in odjezdil na pot. Prejezdil sem v krogu deset milj in pustil za seboj kos zastrupljene vade na vsake četrtilje.

Drugi dan sem spet odjezdil na isto pot in bil sem prav radoveden, ali se je moja zvijača obnesla. Volčje stopinje v prahu so mi kmalu povedale, da so volčje zavohali sled, ki ga je pustila za seboj moja okrvavljena kožnata vreča ter šli za njo. Tam, kjer sem pustil prvi kos vade, sem po njegovih sledovih spoznal, da je Lobo nekaj časa hodil okrog vablljivo dišeče vade, potem pa jo pobral in odšel dalje. V meni je vztrepetal srce od veselja. "Tako, pa sem te le dobil, ti volčji razbojnik!" sem vzkliknil pri sebi ter poln pričakovanja odjezdil dalje. Ampak nikjer nobenega mrtvega volka! Lobo je pobral tudi drugi in tretji kos vade, ampak prevejanec jih ni pogoltnil, temveč vse tri kose v gobcu nesel do četrtega in jih tam spustil na tla, potem pa vse skupaj ponesnažil s prahom kakor bi hotel pokazati, kako prezira mojo zvijačnost.

Uvidel sem, da je bil volčji poglavar preveč prevejan, da bi mu mogel priti do živega s strupom. Priskrbel sem si sto težkih volčjih pasti z dvojnimi vzmeti. Moja pomočnika in jaz smo delali ves teden, da smo jih pravilno nastavili na vseh stezah, ki so vodile k na-

pajališčem v okolici ali vodile skozi tamošnje skalne soteske. Vsaka past je bila priklenjena k kratkemu hlotu in namazana s svežo krvjo; na strategičnih krajih smo nastavili po štiri pasti, ki so bile približno čovelj druga od druge. Hlode smo zakopali v tla na obeh straneh steze in zemljo zravnali z ubitim zajcem. Pasti so bile tako skrite, da bi jih ne mogel noben človek niti po dnevi iztakniti—ampak Loba niso ogoljufale.

Ko sem nekaj dni pozneje odjezdil na pregledovanje mojih pasti, mi je sled njegovih tac povedala celo zgodbo. Ko se je razbojnik približal pastem, mu je njegov sila natančni nos povedal, da je moralo biti nekaj narobe. Tako je začel previdno brskati po tleh, dokler ni odkril prve pasti s hlotom in verigo vred in potem še drugo, tretjo, dokler jih ni odkril cel tucat.

Začel sem študirati njegove kretnje. Kmalu sem dognal, da je vselej, kadar je zasledil novo past odskočil na odvetrno stran. To mi je dalo novo idejo. Nastavil sem sedem skobcev: enega sredi steze in po tri na vsako stran, upajoč, da se bo pri odskoku ujel v eno stranskih pasti. Ampak Lobo je spregledal tudi to zvijačo. Ko je prišel do prve pasti sredi steze, mu je njegov neverjetno ostrí nos povedal, da se je moralo zgoditi nekaj nenavadnega in sodeč po tem, kar je sledilo, je moral uganiti, v kakšni nevarnosti je bil. In tako to pot ni odskočil na stran kot navadno, temveč se ritensko umaknil iz pasti! Ko se je izmuznil iz nje, je moško napravil velik krog okrog nje, potem pa napadel najbližjo čredo in zaklal mladega junca.

Štiri mesece sem tako preganjal starega razbojnika in bil vselej ukanjen. Nazadnje sem že obupal. Tedaj pa je Lobo napravil usodno napako—oženil se je z mlado in neprevidno volkuljo. Mehikanci, ki so sempatja videli volčjo tolpo v soju svojih stražnih ognjev so mi povedali, da je bila Lobova izvoljenka čisto bela. Od njih je tudi dobila ime Blanka.

Zdaj sem bil prepričan, da sem našel Ahilovo peto starega razbojnika; nemudoma sem napravil nov načrt, da ga dobim v past. Zaklali smo mladega junca in nastavili blizu njegovega trupa dve pasti brez da bi jih skušali zakriti; nato sem juncu odrezal glavo ter je odnesel nekaj korakov proč, da je bilo

videti kakor bi bila odvržena. K glavi sem pritrdil dva skobca ter ju zakopal v tla, nato pa zravnal zemljo s kajotovo kožo.

Ko sem se zjutraj vrnil, sem na svoje veliko veselje opazil, da je glava izginila. Sledovi volčjih stopinj so mi povedali, da je vonj svežega govejega mesa po noči privabil Loba k zaklanemu juncu, ampak volčji kralj je obkrožil vado v varni razdalji, kajti spet mu je njegov občutljivi nos povedal, da mora biti nekaj narobe. Njegova tolpa ga je posnemala. Le eden—sodeč po stopinjah majhen volk—se je spozabil ter lahkomišljeno oddrobil proti junčevi glavi, da bi si stvar od bliže ogledal. Komaj pa se ji je približal, ko se je z eno nogo ujel v eno mojih pasti, nakar je pobegnil, vlečoč za seboj junčevo glavo in pasti. Kake pol milje stran smo došli nespametneža oziroma nespametnico, kajti ujetnica je bila — Blanka!

Blanka je bila najlepši volčji stvor, kar sem jih kdaj videl. Njen kožuh je bil domala snežno bel. Lobo je stal poleg nje in jo je zapustil šele potem, ko je videl prihajati ljudi s puškami. Nato je zbežal po hribu, kličoč svojo tovarišico, naj mu sledi. Toda junčevi rogovi so se zagvozili v razpoklino v pečevju in ujetnica se ni mogla premakniti.

Ko smo se ji približali, se je obrnila proti nam, pripravljena na boj, in zategnjeno zatuli-la. Iz daljave ji je odgovorilo Lobovo zategnje-no, molko tuljenje. To je bil njen zadnji klic, kajti nekaj hipov pozneje so ji naše krogle upih-nile luč življenja in jaz sem se vrnil z njenim truplom preko sedla pred seboj.

Ves tisti dan smo slišali Lobovo tuljenje v daljavi. Ampak to ni bilo več njegovo nekdanje izzivajoče lajanje; zdaj je v njegovem glasu podrhtevala struna globoke žalosti. Ko se je znočilo, se je njegov glas približal nasel-bini in jaz sem presodil, da je bil na potu proti kraju, kjer smo došli Blanko. Ko je dospel na mesto njenega konca, je očitno uganil njeno usodo, kajti njegovo zavijanje je postalo naravnost presunljivo, da je človeka dirnilo v srce. Celu stare, utrjene cowboyje je pretreslo to divje žalovanje osamelega volka in dejali so, da niso še nikdar slišala kakega volka tako neutolažljivo tuliti. Ponoči je prišel Lobo, sle-deč stopinjam naših konj skoro do naše hiše in

zjutraj smo našli našega psa čuvaja raztrga-nega na drobne koščke.

Zdaj sem se naglo podal na delo, da ujamem volčjega razbojnika preden bi nehal iskati svojo Blanko. Nastavili smo četverne pasti na vseh stezah, ki so vodile v skalno sotesko, po kateri se pride na kmetijo mojega prijatelja. K hlodom priklenjene skobce smo s hodi vred zakopali v tla in čez nje napravili sledove z Blančinimi tacami.

Dva dni pozneje smo našli Loba ujetega. Volčji glavar je bil po noči izvohal sledove svoje ljubljene tovarišice, pozabil na svojo staro opreznost ter jim na slepo sledil narav-nost v past.

Ko me je uzrl, je stari junak—izčrpan od dvadnevnega brezplodnega napora, da se reši iz pasti—planil na noge, da se mi postavi v bran. Njegove zelene oči so gorele od divjega srda in njegove silne čeljusti so divje hlastnile po meni in mojem konju. Ampak past je dobro držala in od lakote in izgube krvi oslabljeni volk je kmalu opešal ter se stegnil po tleh.

Zdaj, ko sem ga imel naposled v rokah, se mi je nenadoma zasmilil. "Žal mi je, stari razbojnik," sem ga nagovoril, "ampak ne gre drugače kot da te spravim v kraj." Nato sem vrgel svoj laso, toda preden mu je zanka padla okrog vratu, jo je Lobo ujel z zobmi ter pregriznil debelo vrv kot bi bila makaron. Sicer sem imel puško s seboj, toda ustreliti ga nisem hotel, ker nisem želel pokvariti njegove-ga kožuha. Zato sem odjezdil domov po drugi laso. Z menoj je prišel tudi eden mojih po-močnikov. Nato sem vrgel v Loba leseno palico in ko je z zobmi hlastnil po nji, sva mu oba vrgla zanke okrog vratu. Nato sva mu zvezala noge.

Kakor hitro je bil zvezan, se je Lobo ne-hal upirati in tudi noben glas ni več prišel od njega. Mene je zgolj mrzlo pogledal, kakor bi hotel reči: "Zdaj me imaš v svojih rokah; stori z menoj, kar hočeš, meni je vse eno." Potem pa se ni več zmenil za naju. Midva sva ga naložila na konja in reči moram, da ni bilo lahko delo, kajti zlomek je tehtal sto in pet-deset funtov.

Ko sva ga spravila domov, sem mu dal na vrat močan ovratnik ter mu razvezal noge. Potem sem položil predenj mesa in posodo z vodo. Lobo se za vse to ni zmenil in niti tedaj,

ko sem se ga z roko dotaknil, se ni zganila nobena mišica v njem. Samo glavo je obrnil stran ter se mimo mene zazrl doli po soteski v pokrajino, ki je bila tako dolgo njegovo kraljestvo in torišče njegovih lovskih triumfov. Tako je ležal do sončnega zahoda.

Pravijo, da lev, prikrajšan za svojo moč, orel, oropan svoje svobode ali grlica, ki izgubi svojega zakonskega tovariša pogine od žalosti. Lobo je izgubil vse troje. Kdo more reči, ali ni bilo to preveč za tega drznega razbojnika? Jaz vem le toliko: ko sem se mu zjutraj približal, je

še vedno ležal, kjer sem ga bil pustil prejšnji večer; njegovo telo je bilo brez ran, toda njegov duh ga je bil zapustil. Kraljevski volk Lobo je bil mrtev.

Eden naših cowboyjev mi je pomagal prenesti mrtvega volka v šupo, kjer so ležali ostanki mrtve Blanke. Ko sva ga položila poleg nje, ga je stari cowboy premeril z očmi in skoro sočutno dejal:

“Nisi mogel vzdržati, da se ne bi vrnil k nji, kajne? Nu, zdaj sta zopet skupaj.”

Na rodni grudi

Igra v enem dejanju
SPISAL ETBIN KRISTAN

France (jo potegne k sebi)—*Tinka!*... (Se odmakne.) Takrat mi ni bilo treba misliti kakor moram sedaj. Zdrav sem bil, mlad, dela se nisem ustrašil, nekoliko bi si bil prihranil... Kako naj ti sedaj govorim o ljubezni, ko ti ne morem obljubiti ničesar, ker ne vem, kaj bo jutri z menoj?

Tinka—Hvalabogu, da najdeš vsaj lep izgovor.

France—Izgovor?... Vsak ve, da je tako kakor pravim. Če ne bi mislil nate bolj kot nase, bi ne govoril tako. Koliko jih je, ki si mislijo: “Danes še živimo. Vzemimo, kar moremo vzeti, dokler je čas.”

Tinka—In prav imajo.

France—Prav?... In če bi jaz tako mislil, če bi ti sedaj govoril o ljubezni in poroki, pa bi postala vdova, preden si žena?

Tinka—Ti ne bi bil kriv, da bi bila vdova.

France—Nihče ni kriv, če ga zadene krogla ali če dobi palec jekla v trebuh. Ampak kadar je smrt tako blizu, je treba misliti na to, če je človek pošten.

Tinka—Če smrt preži iz vsakega kota, je treba iz tega kratkega življenja izčrpati, za kar imajo drugi dolga leta pred seboj.

France (jo pritegne in strastno objame)—Ti imaš toliko poguma, da izrekaš, kar mi hudič šepeče vsako noč.

Tinka—Zakaj misliš, da je to hudič?

France—Ker je ta misel sebična.

Tinka—Če bi me ljubil, ne bi mislil tako.

France (prižemajoč jo k sebi)—Ali ne čutiš, kako te ljubim? Če te ne bi ljubil tako blazno, mi ne bi bilo tako hudo.

Tinka (se ga oklene)—Ljubezen je bridka v teh časih, ker je ljubezen. Sama to vem. Zato ne zahtevam nobenih obljub. Le to hočem vedeti, ali me imaš resnično rad.

France—Rad! — Tako, da bi te odnesel s seboj v tisti pekel na fronti, če bi bilo to mogoče.

Tinka (se počasi izvije iz njegovega objema)—Zakaj ne bi bilo mogoče?

France—Kaj misliš? Ženska na fronti!

Tinka—Ves čas me je mučil dvom, ali me ljubiš, ali ne. In ob tem sem ves čas čutila, da moram ostati blizu tebe.

France—To je nemogoče, *Tinka*. Kako bi te pustili? Saj bojna črta ni zabavišče. In če bi bilo mogoče, ne bi jaz dovolil tega. Ali ni dovolj, da je mož v nevarnosti? Ali naj bo še žena, ko ji treba ni?

Tinka—Domislila sem si.

France—Kaj?

Tinka—Če ne morem ostati prav pri tebi, vendar sem lahko bolj blizu. Še vedno sprejemajo bolničarke.

France—Da, toda le za poljske bolnice.

Tinka—Prav to je, kar hočem.

France—Ne veš, kaj praviš, *Tinka*. Če bi te res sprejeli—

Tinka—Brez skrbi. Vem, da jih nimajo nič preveč.

France—Ali veš tudi, da lahko postane v taki bolnici prav tako nevarno kakor na fronti?

Tinka—Povsod je nevarno. Še doma. A to je edini način, da ostanem bolj blizu tebe.

France—In jaz naj bi dovolil to?

Tinka—Nihče ni mene vprašal, ali dovolim, da te postavijo na morišče. Nihče ni vprašal tvoje matere.

France—Jaz si nisem izbral tega.

Tinka—Ne. Malo nam je ostalo za izbiranje. Izbirajmo vsaj tam, kjer še moremo.

France—Ti izbiraš, kar je blazno. Na varnem lahko ostaneš, pa se hočeš postavljati tja, kamor padajo bombe.

Tinka (mu položi roko na ramo)—Nič se ne vprašuje, kaj je varno in kaj nevarno. Vprašuje se le, ali se imava rada. (France jo avtomatično stisne k sebi.) In če se imava rada, spada v radosti in žalosti, v življenju in v smrti. Ne pehaj me od sebe, če me ljubiš. Primi me, drži me, ljubi me—o drugem ne razmišljaj.

France (jo še bolj prime k sebi in strastno poljubljuje.)

(*Stopar* in *Marjana* prideta iz hiše. *Marjana* nosi nekoliko slanine in malo črnega kruha, *Stopar* pa steklenico vina in nekoliko kozarcev. Ko zagledata *Tinko* in *Franceta* v objemu, obstaneta presenečena.)

Marjana—Ne, resnično, tega si pa nisem mislila.

Tinka (se izvije iz objema)—Nihče ni mogel pričakovati, da si mislite kaj takega.

Stopar—Zdi se mi, France, da ti je pokanje in grmenje zmešalo pamet.

France—Oče, ko še nihče ni slutil, da bo v naših krajih pokalo in grmelo, sem imel *Tinko* rad. In ona me je imela rada.

Stopar—Rada te je imela? Pa je šla v Trst?

France—Zakaj da ne bi šla?

Stopar—Ali veš, kaj je Trst za naša dekleta?

Marjana—Ne kregaj se, Tone. Te kratke ure, kar je France doma, se nam res ni treba pripraviti. (Postavi na mizo, kar je prinesla. *Stopar* jo pogleda po strani in stori enako.) Kdo ve, kdaj se spet vidimo.

France—Če je ženska ničvredna, se lahko izgubi povsod. Zato ji ni treba hodit ne v Trst,

ne na Dunaj. In če je poštena, se ji tudi tam ni treba izpriditi.

Stopar—Malo verjamem dekletu, ki zaničuje svoj dom.

Tinka—Vi mislite, da ga zaničujem, ker ne morete razumeti, da je v človeku lahko nekaj, kar ga žene v svet, od mesta do mesta, od dežele do dežele, da gleda, da posluša, da spoznava. V meni je tista čudna sila, ki mi neprenehoma dopoveduje, da mora biti za drugim hribom še kaj; morje—pravi—je za to, da plovejo ladje po njem, oči so za to, da gledajo in človek ima toliko pravice kot ptič, da leti v daljne neznane kraje.

Marjana (sede; zamišljena)—Mogoče, da smo se odvadili, biti pravični. Taka teža pada na nas in nam stiska srca, da pozabljam . . . Pridi sem, *Tinka*. (*Tinka* nekam plaho pristopi. *Marjana* jo prime za roko.) Spominjam se, ko sem bila še prav majhna—danes se mi zdi, kakor da je bilo pred sto leti. *Jurinov* oče je prihajal k nam v hišo in pripovedoval, kako je jadral po širokih morjih in potoval po tujih deželah. Usta so nam bila odprta, ko smo ga poslušali. Verjeli smo, da mora biti sonce vse drugačno tam na drugem kraju sveta in da svetijo svetlejše zvezde na drugi strani neba. Njegove besede so se nam zdele čudovito velike. Zemlja, vode, ljudje, življenje onkraj morja—vse je bilo kakor začarano. In kadar smo otroci ostali sami, smo se šepetaje pogovarjali, kako utečemo in se skrijemo na barki, da nas popelje daleč, daleč tja, kjer je ves svet ena sama, velikanska, čudežno lepa in strašna uganka. In bili smo na smrt nesrečni, ko nismo mogli najti niti prave steze do morja.

Stopar—Ne, mati, sanja se ti. Bila si otrok in to so bile otročarije. Kakor z menoj, ko sem mislil, da moram v Ameriko, bojevat se z Indijanci.

Marjana—Da, da, da. Ampak naj mi kdo pove, ali je to, kar so pametni, odrasli ljudje spravili nad nas več vredno od tistih otroških sanj.

Tinka (jo poboža po glavi)—Odpustite mi, da sem bila prej tako odurna. Verjemite mi, da mi je od srca žal.

Marjana—Nas je čas naredil take, da nas vsaka reč razdraži in razkači. Kako ne bi tebe, ki si mlada? In ko nisi vedela, kaj je s tvojim fantom? Kadar pridejo tvoja leta, boš najbrže

tudi ti razumela, kako čutimo mi sedaj.

France—Tinka misli, da bi ostala, da bi ponudila za bolničarko.

Marjana—Za bolničarko? . . . (Maje z glavo.) Ne da bi mi bilo všeč, da greš služiti njim. Ampak razumem te. Tukaj je France, tukaj bi ti rada ostala. Nas drži dom za vrat, tebe pa ljubezen.

France—In pri tem pozabljamo vsi, kaj se godi okrog nas.

(Stotnik *Heinen* pride z vrata. Sledita mu dva vojaka s puškama in ostaneta za zidom, medtem ko pride on na dvorišče.)

Heinen—Ali tudi še niste odšli? Na kaj pa čakate? (Opazi Franceta.) Kaj pa vi tukaj? Zdi se mi, da sem zalotil dezerterja, a?

France (se vojaško vzravna)—Gospod stotnik, pet ur dopusta imam. (Mu pokaže pismeno dovoljenje.) Poslavljam se, da se vrnem na svoje mesto.

Heinen (ironično)—In strašno nesrečen boste, če ga ne najdete, kaj?

France—Vem, da je boljše zame, če ga najdem, kakor pa, če tavam sam kakor brez glave po bojišču.

Heinen—Pospešite torej poslavljanje, da ne izgine vaša kompanija, preden jo najdete. (Se obrne k Stoparju)—Kaj pa vi? Pri občini je zbirališče in čas je, da bi bili tam.

Stopar—Nihče nam ni dejal—

Heinen—Res? Vsak si bo sam delal postavo, kaj?

Tinka—Zglasila bi se rada za bolničarko.

Heinen—Tako? A kaj tedaj čakate tukaj? Če ne poznate poti—

Tinka—Poznan jo.

Heinen (Stoparju)—In vaš transport odide vsak čas.

Stopar—Mislil—nihče ni prej povedal.

Heinen—Ne igrajte se z besedami. Nimate časa za to. Vsi skupaj nimamo časa. Čez pol ure utegnejo naši vojaki biti v vasi.

Stopar—Da se umaknejo dotod?

Heinen—Kaj je vam to mar? Nisem zato tukaj, da vam pojasnujem vojaške manevre... Kaj sploh vprašujete? A?—Pospravite stvari, pa—marš!

Marjana—Gospod stotnik, doma se ne zapušča kar meni nič, tebi nič—v petih minutah. Dajte nam časa, da se pripravimo za to dolgo pot.

Heinen—Časa? Da se pripravite?—Haha! —Kaj, če bi še sovražni generali našim rekli: Dajte nam časa, da se pripravimo za streljanje in napad? . . . Ali so vsi ljudje pri vas tako modri?

Marjana—Gospod stotnik, v našem položaju človeku ni za šalo.

Heinen—V vašem položaju? (Gleda na mizo.) Zdi se mi, da ta položaj ni tako tragičen. (Natoči si vina.) To ni videti kakor voda . . . in ne diši kakor kis . . . (Popije.) Tekne pa kakor prava vinska kaplja . . . Ali vam je kaj na tem ležeče, da slišite moje mnenje? Hinavci in lažnivci ste vsi skupaj.

Stopar (grozeče)—Gospod stotnik . . .

France (ga skuša potegniti nazaj)—Oče!

Heinen—Lažnivci in hinavci!—Po listih srce razdirajoče jeremijade o stradanju in trpljenju, po kuhinjah se pa pripravljajo gostije...

Marjana—Ali ste pogledali v našo klet? Kako veste, da ni to nemara zadnje, kar je v hiši?

Heinen—Nisem tako surov, da bi se prepiral z ženskami.

Jurin (pride s starim, majhnim kovčkom v roki)—Dober dan. Tukaj sem.

Stopar—Kompar Jurin, nikdar nisem mislil, da se res vrnete.

Marjana—Ali je to vse, kar mislite vzeti s seboj?

Jurin—Zemlje ne morem jemati, vse drugo pa ni toliko vredno, da bi si naprtil skrbi.

Heinen—Pomenili ste se; torej naprej! Za obotavljanje ni več časa.

Stopar—Kompar Jurin, pojdite srečno svojo pot. In pripazite malo na mojo ženo. Jaz ostanem.

Marjana—Če ostaneš ti, ostanem tudi jaz.

Heinen—Kaj blebečete? Kdo bo ostajal? —Tisoč vragov! Ali mislite, da se ukazi dajejo tem skalam? . . . Sit sem vaših burk. V desetih minutah boste pri občini s svojo ropotijo, kar je mislite vzeti s seboj. To je moja zadnja beseda. Če ne verjamete meni, boste verjeli bajonetom.

Marjana—Gospod stotnik, kaj je vam ležeče na tem, ali gremo ali ne gremo? Nikomur ne bomo na poti. Od nikogar ne zahtevamo ničesar. In če je treba, da poginemo, je to naša stvar.

Heinen (razdražen)—Ukazano je, ali razu-

mete? Ukazano je!—Ali ste gluhi, ali nori, ali kaj je z vami?—Če hočete, da gre kaj pohištva za vami, pride pozneje voz. Sami pa kar pohitite.

Stopar (sede)—Jaz ostanem . . . Če mi je namenjena krogla, naj me zadene doma, da bom vsaj pokopan tukaj.

Heinen—Ne bo vas krogla, ampak vrv. Sedaj ste mi prižgali luč. Izdajalci ste torej. Za sovražnika bi radi ostali tukaj.

Stopar (skoči na noge)—Kdo je izdajalec?

Marjana—Vi, ki ne morete vedeti, kaj je ljubezen do doma, si upate govorite tako? Ali morete razumeti, da je nam ta zemlja sveta? Z našim potom je razlita in naše muke so jo naredile rodovitno. Ženska sem, pa bi vzela puško v roko, da bi jo branila. In vi se drznete govoriti o izdajstvu, nam, ki bi rajši poginili kot videli tujca za gospodarja?

France—Mati, umirite se. Gospod stotnik ima svoje ukaze in gledati mora, da se izvrše. To je njegova dolžnost. Oče, storite, čemur se ne morete izogniti.

(Strel zadene v zid in ga okruši.)

Heinen—Tako. Tukaj smo. Če še ne razumete, pri čem da ste, pokličem vojake, da vam pokažejo, kako se koraka.

Jurin—Kompar Stopar, povežite culo, pa pojdimo. Saj smo vendar možje.

Heinen (Francetu)—Vi pa glejte, da pridete do svoje kompanije.

France—Na vašo zapoved, gospod stotnik . . . Oče, bodite pogumni. Nikdar niste bili slabotni, pa bodite močni še v tej težki uri.

Stopar (mu stiska roko)—Zbogom, France. Če se ne vidimo več . . .

France—Ne govorite tako, oče. Vi z materjo se vrnete in jaz pridem s Tinko, pa sezidamo novo hišo.

Tinka—Dajte tudi meni roko. Rada imam Franceta—in vi ste njegov oče.

Stopar—Ne pozabi teh besed, dekle. (Ji stiska roko.) Rada ga imej, pa bo prav.

Marjana (ki je med tem objela Franceta)—Zbogom, sin moj . . . Tako bomo razkropljeni kakor ovce brez pastirja.

France—Mati!

Marjana—Če ostaneš živ, vrni se v ta dom in če nas več ne bo, popravi, kar ostane od njega.

France—Mati, vrnete se.

Marjana—Mogoče . . . No, sin moj, pojdi v miru.

France—Na svidenje, mati (Jo poljubi.) Na svidenje, oče.

Stopar—Zbogom, France.

Tinka (medtem poljubi Marjano.)

France—Zbogom, gospod Jurin. Tinka, kos poti imava skupaj. (Salutira Heinenu in odide s Tinko. Preden zavijeta na desno, se oba še enkrat obrneta in pozdravita z roko. Potem izgineta.)

Stopar—Mati, poveživa culo. France je dejal.

Heinen—Kako dolgo bo to trajalo?

Stopar—Pet minut.

Heinen—Pohitite! Grem, da odpravim sode. Na razpotju čakajo vojaki na vas, da vas spremijo na zbirališče. (Obrne se in odide. Vojaka odideta za njim.)

Stopar in *Marjana* (odideta v hišo.)

Jurin (počaka, da odide Heinen z vojako, potem počasi potegne robec iz žepa, gleda po mizi, najde nož, ga vzame in odide na vrt. Tam poklekne, nagrebe nekoliko prsti, jo poveže v robec in se vrne.)

Stopar in *Marjana* (se vrneta iz hiše. Stopar nosi staro potno torbo. Marjana pa košaro.)

Jurin—Ali sta gotova?

Stopar—Kompar Jurin, kako more biti človeku, kadar go vodijo pod vešala?

Jurin—Kompar Stopar, pozabite, pa mislite le na to, da pride po Velikem petku vstajenje . . . Marjana, ali imate še malo prostora v košari? Prihraniti sem vam hotel malo dela. To prst sem vam nabral, da pojde nekaj vaše zemlje z vami.

Marjana—Kompar Jurin! (Vzame robec s prstjo in ga stiska k prsom.) Vi ste uganili . . . In tako je treba, da odidemo.

Jurin—Tako je prišlo, Marjana. Mi ne moremo pomagati. Ampak kadar se vrnemo, bo drugače.

Marjana—Nikdar več se ne vrnemo, kompar Jurin. Čutim, da se ne. Oh, saj ne bi bilo nič, če bi človek vedel, da se vrne—bodisi čez deset let. Ampak tako . . . Nikdar, nikdar več . . . ! Deset let življenja bi dala, da bi se vrnila. Ampak to je zadnjikrat, da gledam ta dom. Še enkrat, pa nikdar, nikdar več! (Zahteti in se zgrudi.)

Stopar (priskoči in jo skuša dvigniti.)

Jurin (pristopi in mu pomaga.)

Marjana (počasi vstane, si obriše solze, se ozre po vrtu, po hiši . . .)—Pojdimo. (Počasi odkoraka, *Stopar* in *Jurin* zanjo.)

Pavza.

(*Streljanje*, nepravilno, včasih za trenotek zaglušno, prihaja bolj iz bližine. *Sempatja* se sliši motor letala. V veliki daljavi se od časa do časa zablešči strel iz topa.)

Dva vojaka, vsak z dvema puškama in s torbami za patrone tavata čez polje. Prideta na vrt; tu se ustavita, si težko oddahmeta in spustita puške in municijo na zemljo.

Prvi vojak (trudno)—Nekje se morava ustaviti.

Drugi vojak—Morala bi vendar najti kakršno koli četo.

Prvi vojak—Da—pa kje?

Drugi vojak—Naposled—če midva ne najdeva njih, najdejo nemara oni naju. Kar tako tavati po svetu tudi ne moreva vso večnost.

Prvi vojak—Tukaj sva za prvo silo vsaj nekoliko zaklonjena.

Drugi vojak—Če bi človek vsaj vedel, ali gredo naši naprej ali nazaj.

Prvi vojak—Ha—kam bodo šli naprej, dokler ne pride kakšna pomoč?

(Trije strelji se slišijo kakor iz bližine.)

Prvi vojak—Kaj je to?

Drugi vojak—Morda so naši.

Prvi vojak—Sam vrag bo. (Pobere puško.) Nič ne veš, kaj in kdo je, kaj se godi . . . Vsaj v roki moraš kaj imeti za vsak slučaj.

Drugi vojak—Prav imaš. (Pobere puško.) Prokleta! Truden sem. (Stopi na dvorišče. *Prvi vojak* za njim.) Glej, resničen stol. (Sede.) Skoraj bi bil že pozabil, kako se sedi na njem.

Prvi vojak—Gre do zida in se ozira na vse strani.)—Ničesar ni videti. (Se vrne in prisede.)

Drugi vojak—Pa glej, cela pojedina na mizi. Še videl nisem.

Prvi vojak—Kje so neki domačini? Kakor da je vse izumrlo.

Drugi vojak—Spodili so jih, seveda. Najbrže je šlo tako nagloma, da niso imeli več časa za južino.

Prvi vojak—Meni je vse eno. Lačen sem in žejen.

Drugi vojak—Meni se ne godi nič drugače. (Jesta in pijeta.)

Prvi vojak—Vraga! Tu se diva, pa sva čisto pozabila na stražo. (Vstane.)

Drugi vojak—Kaj pa hočeš stražiti?

Prvi vojak—Samega sebe. Saj ne veva, kako daleč ali kako blizu je sovražnik. (Odide do zida in pazno gleda po polju.)

France (s polno bojno opremo, prihaja preko polja.)

Prvi vojak—Stoj!—Kdo je to? (Nameri puško.)

Drugi vojak (vstane in se mu pridruži.)—To je naš človek. Ti bi streljal še na svojega tovariša.

France (se približa).—Ne streljaj, vraga! (Spozna vojaka.) Kaj, vidva sta to? Lepa reč!—Kaj delata tukaj? Kje pa je naša kompanija?

Prvi vojak (spusti puško) Midva sva kompanija.

France (pride na dvorišče)—Kaj se to pravi?

Prvi vojak—To, da sva midva kompanija, ti pravim.

Drugi vojak—Vsaj vse, kar je ostalo živega od kompanije.

France—Vse . . . kar je ostalo živega? . . . Kako se je to zgodilo?

Prvi vojak—Kako? Granate, bombe, vse, kar leta, je začelo padati v naš jarek. Zdelo se mi je, da ni padalo več kot pet minut, pa je bilo dovolj, da je nastala kaša iz kompanije. Morda je bilo deset minut, morda pol ure—kdo bi mogel povedati?—No, ti si tudi še živ, torej smo vendar trije. In ti si sedaj komandant.

France—Ali se norce briješ?

Prvi vojak—Vraga bi se norčeval. Stvar navsezadnje vendar ni tako smešna.

France (ga pograbi za prsa)—Zdrami se, če se ti sanja.—Vsa kompanija je pobita, praviš?

Prvi vojak—Pobita kakor mravlje, če stojiš z okovanimi čevlji na mravljišče.

France—In stotnik Rogoz?

Prvi vojak—Ubit.

France—In poročnik in nadporočnik?

Prvi vojak—Ubita.

France—(ga izpusti in kakor da je nena-

doma opešal, sede)—Človeku bi se zdelo nemo-goče . . . Pa kako sta vidva prišla sem?

Drugi vojak—Od nikoder ni bilo ukaza—mrtvi ne ukazujejo. Vedela nisva, kaj početi. Potem sva opazila, da se na drugem kraju črte umikajo. Kaj sva hotela? Splezala sva iz jarka in se plazila nazaj. Ko se nama je zdelo, da sva dovolj lezla, sva vstala. Nikjer ni bilo videti no-bene čete, sama praznina. Misliš, da je ravnina, ja so povsod luknje v skalah. Tavalala sva okrog, včasih sva malo tekla. Pri neki jami sva našla dva puški in sva ji pobrala, sam ne vem, zakaj. In naposled sva prišla sem. Spočiti sva se mo-rala, saj človek ni iz železa.

France—Kako dolgo je, kar sta prišla?

Drugi vojak—Ne more se reči, da je dolgo.

Prvi vojak—Toliko, da sva použila nekaj, kar so nam pripravili dobri ljudje. Na mizi je; še ti se najej. Kdo ve, kdaj najdemo zopet tako lepo priliko?

France—Pa moj oče in mati—ali sta odšla?

Drugi vojak—Tvoj oče in tvoja mati?

France—Da, to je naša hiša.

Drugi vojak—Vaša hiša?

Prvi vojak—To je čuden slučaj . . . Ne, nikjer ni bilo žive duše.

France—Hvalabogu, torej so vendar odšli.

Stopar (priteče z leve. Ko pride na vrt in opazi vojake, ostrmi.)

France—Oče!

Stopar—France! Vrnili si se?

France—Kaj delate vi tukaj, oče? Ali niste odšli?

Stopar—Da, da, odšel sem. Pregnali so me biriči.

France—Pa kaj delate tukaj?

Stopar—Ko smo se zbrali pred občino, je naenkrat treščilo. Naravnost v hišo je udarilo. Bomba, tako so rekli. Kaj jaz vem. Nastala je taka zmešnjava, da nihče ni vedel, ali gori, ali je poplava. Nihče ni več pazil na nas, pa sem jo ubral, kar sta me nogi nesli.

France—Za božjo voljo, odidite, oče. Tukaj vas še lahko ubijejo. Hitite, oče, hitite!

Stopar—Kam naj hitim? Tukaj sem in tu-kaj ostanem.

.....*France*—Dajte si dopovedati, oče. Umak-niti smo se morali. Vsak hip lahko nastane tukaj boj.

Stopar—Kaj mi je to mar? Vidim, da ima-te puške. Ena bo dobra zame, če bo treba.

France—Pojdite, oče, dokler je čas. Vi ni-ste vojak. Vi se ne smete vojskovati.

Stopar—Nisem vojak? Čigav je ta dom? Če mi ga drugi ne znajo braniti, storim to sam. Nihče nima tu večje pravice od mene.

(Sliši se piščalka.)

Prvi vojak—Kje je to bilo? . . . Tam mo-rajó biti naši.

Drugi vojak—Daleč ne more biti. Po-iskati jih moramo.

France—Oče, mi moramo iti. Vidite, da mora biti. Sami vendar ne morete ostati tukaj.

Stopar—Pojdite, pojdite. Ne vem, kam mo-rate in po kaj. Pojdite, kamor morate. Moj prostor je tukaj.

Marjana (pride z leve.)

Stopar (jo opazi) Marjana!

Marjana—Tudi ti si se vrnil?

Stopar—Zate ni, da ostaneš zdaj tukaj.

France—Mati, mati! Odidite in odvedite očeta s seboj. Tukaj je že bojišče. Ali slišite to streljanje? Nihče ne more prerokovati, kam pomerijo puške prihodnjo minuto.

Marjana—France, svoje si opravil kot sin. Lepo je od tebe, da nas misliš odpraviti tja, kjer misliš, da je varno. Ampak ti ne moreš čutiti z mojim srcem. Ko sem stala pred ob-činsko hišo in so vozovi z drugimi begunci za-čeli odhajati, mi je bilo naenkrat tako kakor da bi na mestu morala umreti. In čutila sem le eno: Nič ne stori, če umrem; vseeno je—danes ali jutri. Ampak le ne umreti v tujem svetu, kjer ne poznam nobenega grma, nobene-ga kamna in nobenega človeka. Le enkrat še videti svoj dom—in potem naj se zgodi, kar hoče.

Stopar (jo objame)—Marjana, tako mi je kakor takrat, ko sem bil mlad fant in sem zno-rel za teboj.

(Mračí se. Posamezni streli iz blizine.)

Prvi vojak—Tristo vragov! (Pograbi pu-ško, skoči do zida, tam poklekne, nasloni puško na zid in meri.)

Drugi vojak (stori enako.)

Marjana—Prav tisti trenotek, ko mi je vsa kri šinila v glavo in se mi je ves svet zavrtel pred očmi in sem mislila, da mi mora pasti kap, je zadel strel, vogal hiše se je podrl, ko-nji so se splašili, vse je bilo zmedeno, meni pa

je čudovito odleglo. Ozrla sem se. Očeta ni bilo nikjer. Vedela sem, kje ga najdem. Ampak bolj me je gnalo, da vidim dom. Tukaj sem in zadovoljna sem.

France—Mati, mati!

Marjana—Pusti me, France. Skrbi zase. Meni je dobro, odkar sem spet doma.

France—Bog mi odpusti, mati. Jaz moram opraviti svoje kot vojak. (Vzame puško in se pridruži vojakoma.)

Stopar—Še ena je tukaj zame. (Vzame puško.)

France—Nikar ne, oče! Če bi vas zasačili s puško v roki . . .

Stopar—Haha! Jaz vsaj vem, za kaj se bojujem. (Poklekne za zidom poleg vojakov.)

France—Mati, vsaj zunaj ne ostanite. Vsaj v hišo pojdite, najbolje v klet.

Marjana—Če je človeku namenjeno, da umre, ne uide smrti, pa naj se skrije v klet, ali

pa naj beži v deveto deželo. (Nekoliko strelav.) Oh! . . . (Opoteče se.)

Stopar (se obrne)—*Marjana!*

Marjana (pade)—*Namenjeno je bilo.*

Stopar (pristopi in se nagne nadnjo.)

France (priskoči)—*V hišo! Oče, primite!*

Marjana—*Tukaj me pustite. (Vojaka ustrelita.) Nič ne pomaga. Zbogom, Tone. Kar koli je bilo . . . rada sem te imela . . . In tudi tebe, France . . . In rada sem imela ta naš ubogi dom. (Umre.)*

Stopar—*Marjana! (Strese se in pade na kolena poleg nje.)*

Prvi vojak—*France, komaj petsto korakov so pred nami.*

France (se vrača v črto)—*Če hočeta, lahko zbežita. Jaz ostanem.*

Prvi vojak—*Še imamo municije. In potem bajonete. (Streljajo.)*

(*Oder se zagrne.*)

Sanje Martina Mrkača

ZVONKO A. NOVAK

KAKOR BI TRENIL je bilo dve leti po sedanjih svetovni vojni in Strgarjev Martin, doma iz Dremulj v Zapolodlju nekje na Slovenskem, se je po tridesetletnem bivanju v Ameriki odpravil tjakaj na obisk.

Pot po mokrem je bila ovinkasta, dolga in nevarna. Kajti morje, po katerem se je na velikem ameriškem parniku vozil proti evropski celini, je bilo še polno pod vodo tavajočih min in že marsikatera potniška ladja je po nesrečnem naključju zadela ob nje ter se z vsem svojim živim in neživim tovorom vred pogreznila v morsko globočino.

Potovanje po suhem pa tudi ni bilo bogve kako udobno in prijetno. Tu so jo morali zaviti na stransko železniško progo, ker je bila neposredna še vsa razdrta in nepopravljena, tam jim je bilo treba čakati in čakati, preden je vlak zopet potegnil naprej. Tako se je vožnja vlekla kakor kurja čreva in vsepovsod so se še videli sledovi strašne vojne vihre, ki je bila zatela celo Evropo in domala ves ostali svet.

Martin je bil še fant, ko se je izselil v

tujino, in tudi ob tej vrnitvi v domovino še ni bil oženjen, pa je sam zase ždel v svojem kotu na leseni klopi navadnega železniškega voza ter se poglabljal v misli na tista leta, ki jih je preživel v mehkem naročju prekrasne rodne grude, dokler se ni tik pred prvim svetovnim neurjem za dolgo poslovil od nje in svojega dekleta.

Kakor mu je povedala njegova mati Katra, se je njegov oče Janez, ki se mu je po domače reklo Strgar, a pisal se je pa za Mrkača, kmalu po njegovem rojstvu smrtno ponesrečil pri svojem delu. Bil je hrvatar, pa je hodil vsako leto pozimi les sekati v Slavonijo. Tam je tisto nesrečno zimo padlo izpodžagano drevo nanj ter ga ubilo.

Ker je Strgarjeva Katra želela svojemu edincu lepše in boljše življenje, kakor sta ga pa imela ona sama in njen mož, ga je kljub svojemu uboštvu dala učiti v Ljubljano, kjer se je šolal za ljudskega učitelja.

Šolska leta so naglo potekala in Strgarjev študent je redno prihajal domov na počitnice ter se iz šibkega dečka skoro neopazno razvil

v krepkega mladeniča. Ko se je njegova učna doba v mestu bližala koncu, so mu jele oči že kar prerade uhajati med mladi ženski svet, kakor je to stara, zelo stara navada pri mladih ljudeh. In tako se je zgodilo, da se je zagledal v Minko, ki je bila edinica premožnega in sila trmoglavega kmeta Jakoba Samca v Dremuljah. Ali tudi dekle je zardevalo kakor poleti mak v pšenici na polju, kadar sta se ujela njuna pogleda izprva le mimogrede, potem pa pogosteje in hotoma; med tem spogledovanjem je sčasoma v njenih srcih zagorela tako koprneča in plamteča ljubezen, da ni bilo, kakor se je zdelo, na svetu nobene več sile, ki bi jo mogla pogasiti.

Ko je to zvedel Minkin oče, ga je popadla strašno huda jeza. Kakor ranjena zver je rohnel po hiši; togotil in hudoval se je nad hlapci, deklami in živino, da strah. Trdo je prijemal svojo hčer, a tudi Martinu ni prizanesel, kadar je tako nanese, da sta se srečala.

"Naka, kajžarja pa že ne za zeta v mojo hišo!" je rentočil, kadar je v tistih dneh z družino sedel za mizo pri večerji, se parkrat prav krepko pridušil, udaril s pestjo ob mizo, da je skleda odskočila, in obenem pa še ošinil s srepim pogledom Minko, ki je vsa uničena in strta medlela njemu nasproti.

"Rajši prodam vse skupaj in se poberem iz Dremulj," se je veril in rotill pred vsakomer, ki ga je hotel poslušati. Ali takih ni bilo dosti; trmasti kmet je imel kaj malo prijateljev v vasi.

"Hm, Jakob dobi zeta, ki še ne ve, kako se kosa brusi," so se vaščanje rogali Samcu na skrivaj, a to pa vseeno tako, da so prišle tiste besede tudi njemu na ušesa.

"Pa zal je Minkin fant, da mu kmalu ni para," so si zares zavistno šepetala dremuljska dekleta in srca so jim zadržela od nečesa lepega in neznanega.

"In učen je, da še našega župnika skoro poseka," so poredno namigavali nekateri ter se smejali v pest.

"Učen pa učen," so jim kimaje prav s slastjo pritrjevali drugi ter si pri tem pomenljivo pomežikovali, češ, da je kmetu treba krepkih in žilavih rok, ne pa takšnele mehkužne učenosti.

"Na Samčevini bo pač krave učil brati in pisati," so prižigaje si pipe porogljivo in pikro

pristavljali taki, ki so hoteli veljati za bistroume med Dremuljčani.

"Tasta pa kozje molitvice," je nemudoma prihajalo s šobastih usten tistim, ki so komaj čakali, da so mogli otresati jezik nad kom. "Gospokim želodcem se upirajo koruzni žganci in krompir v oblicah," so še dodajali zbadljivo in s takim poudarkom, s kakršnim govorijo ljudje, kadar mislijo kaj prav posebno imenitnega povedati.

"Samko je Bog poklical k sebi, ko je Samcu porodila tisto poniglavo deklino."

"Dobra ženska je bila."

"In prerano je šla reva pod rušo."

"Večna luč naj ji sveti!"

"Škoda je je."

"Bolje bi bilo, da se je zgodilo narobe."

Tako so si vse vprek dopovedovale pobožne Dremuljčanke na uro hoda dolgi poti v župnijsko cerkev tisto nedeljo, čeprav so vse to pogrevale že bogve kolikokrat poprej.

"Pa kaj hočemo," so govorile tik pred cerkvenimi vrati ter skomigale z rameni. "Božja volja je in že mora biti tako," so si še dejale, preden so se razgubile po prostranem hramu božjega češčenja.

"Grduška je nesrečnemu fantu uboge Strgarke glavo smešala," so spet začele opletati s svojimi strupenimi jeziki, ko so se po maši vračale domov. "Naredila je revežu coprnica coprjanska ter ga kakor pajek muho ujela v svoje mreže, ki mu ni več rešitve iz njih," jim je nekam tajnostno povedala Koščičarka, ki je čitala že mnogokaj o čarovnicah, zakletih kraljičnah in drugih takih nesmislih. "Oh, to je v veliko sramoto naši vasi in nam ženskam v njej, a celi zapodoljski dolini pa v grdo puhjanje," pripomni suhljata Erčuljka, ki je veljala za eno najhujših tercijsk pod zapodoljskim zvonom. "In kako se je bahaški skopuh postavljaj z njo!" je zabrenčala sloka vdova šimčevka, ker ji Samec pred tremi leti ni maral posoditi dvesto kron, da bi kupila majhno košenico, ko je šla Kramarjeva kmetija na boben. "Hm, kakor bi me ne imele nobenih hčera?!" ji pomaga zavaljena in obaltna Brdavsovka, ki je imela doma pet za možitevi godnih deklet. "No, zdaj jo ima ošabnež ošabni!" pridene škodoželjno rdečelasa Primčevka menda zato, ker jo je Samec preziral, ko je še fantoval in ona še tudi ni bila omožena. "O,

Bog že ve, kateri kozi rog odbije," so na koncu svoje poti z globokimi vzdihmi zastokale vse hkrati ter kar zapovrstjo zavijale oči, pri katerih jim je siva zavist ven gledala.

V celi, za božjo čast in gobeždanje sila vneti vasi ni bilo niti ene hiše, kjer bi ne vlekli Samčevih in Strgarjevih po zobeh.

Martina so seve tiste čenče hudo pekle in grozno mučile. In ker se je bal za najdražji bitji na svetu — za Minko in svojo mater, je na vse načine poskušal zavezati ljudem hudobne jezike. Ali vsa njegova prizadevanja so bila zaman; samo če bi se oženil z izvoljenim dekletom, bi nemara naredil konec vsemu natorcevanju in besedičenju. Tega pa tedaj nikakor ni mogel storiti. Pred njim je bilo še nekaj mesecev do učiteljskega izpita in tudi vojaška obveznost bi mu pri tem hodila v napoto; saj ga je tisto pomlad vojaška oblast potrdila za vojaka ter mu naročila, naj pride že jeseni služiti 'cesarja'.

Strgarjevo Katro, ki je bila že tako in tako kaj rahlega zdravja, je tisto trapasto in hudobno klepetanje o njenem sinu in Samčevi hčeri tako potrlo, da je naposled nevarno zbolela.

Minka pa je pod silno težo javnega opravljanja skoroda že kar omagovala; saj je še jezo svojega očeta, ki je venomer režal nad njo ter ji ostro zabičeval, naj si tistega kajžarja kar za zmerom izbije iz glave, komaj, komaj prenašala.

Toda ogenj mladostne ljubezni se ne da izlepa zatreti in tako je kljub trdovratnemu upiranju Jakoba Samca in grdi obrekljivosti dremuljske vasi še vedno močno gorel pri obeh.

Ko se je mladi Strgar v mestu pridno pripravil za učiteljsko maturo, ki se ji je imel podvreči meseca julija tisto leto, je prejemal od Minke pisma, v katerih mu je med drugim po ovinkih oprezno pravila tudi to, da se njegovi materi bolezen čimdalje na slabše obrača.

Z upom in strahom v srcu se je Martin proti koncu julija vrnil k materi ter ji prinesel veselo novico, da je uspešno opravil izpit ter s tem postal ljudski učitelj. To ji je kajpak podaljšalo življenje za nekaj tednov; ali njene ure so bile seštete in na vrata je potrkala neizprosna smrt ter pobrala mlademu učitelju in enoletnemu prostovoljcu še njo. Fant je ljubil svojo dobro mater nad vse na svetu,

pa je bil to zanj zares hud udarec, čeprav mu je bila v veliko tolažbo in uteho Minka, ki se je zdaj pa zdaj skrivaj shajala z njim še tudi potem, ko so mu materino truplo odnesli pogrebci iz hiše ter ga zagrebli v zemljo sredi zapoljskih žitnih poljan na pokopališču za župnijsko cerkvijo nedaleč od velikega, rdeče po-barvanega križa z likom Križanega, zavarovanega pred močo in pripekanjem solnca s streho iz kositrne pločevine.

Rad, neizrekljivo rad se je mladi študent s prisrčno otroško navezanostjo mudil doma v tisti borni bajti tam na spodnjem koncu dremuljske vasi, dokler so se mu še nebeško sladko smehljale lepe in iskrene rjave oči iz sicer koščenege, ali vendar pa tako milega obraza, da mu je bil poleg Minkinega najljubši med vsemi. Za nič na svetu bi ne zamenjal tega tako nezarensko siromašnega, ali zanj pa vseeno tako bogatega doma, dokler mu je v njem še bilo zlato srce plemenite ženice, ki je bila njegova mati. Toda sedaj se mu je Strgarjeva kajža zdela pusta in prazna liki že zdavnaj opuščena in napol razpadla koliba tam na samotni goljavi v mrazu najhujše zime, četudi mu je z nekaj pednji kamenite zemlje naokoli kot materina zapuščina prešla po deželnih zakonih v popolno in nedeljivo last.

Prevzela ga je neizmerna žalost, a na obrazu se mu je naselila nepopisna otožnost in bati se je bilo, da je rana, ki mu jo je zadala v njegovem srcu materina smrt, nezacepljiva. Ogibal se je ljudi, s katerimi se je poprej tako rad pomenkoval. In čudno. Celo Minka mu ni bila več tisto kakor takrat, ko je s tolikšno blaženostjo zrl v njene velike, sanjave in mehke modre oči ter pil iz njih opojno sladkost čiste ljubezni vpričo svoje matere, ki se je tako nesebično veselila njune neskončne sreče. Taval je, kakor bi bil brez volje, brez duše, brez čustvovanja, brez srca. Zdelo se je, kakor bi bilo šlo vse tisto z materjo v grob, kakor bi bila z njo umrla tudi njegova ljubezen do Minke. Nikjer mu ni bilo ne obstanka ne pokoja in videti ga je bilo pogosteje na pokopališču ob materinem grobu kakor doma, dokler ni odšel tisto jesen k vojakom v Celovec.

* * *

V enem letu je Strgarjev učitelj doslužil vojaščino ter prišel nemudoma domov v lični, opesni obleki kadetskega narednika. To je spra-

vilo prav vso vas pokonci, kar se je drugače dogajalo le tedaj, kadar so imeli v tej ali oni trdni hiši svatbo, ali če so se kje prav grdo kregali pa topli in so orožniki prihiteli mir delat, ali pa kadar je prišel duhovnik iz župnišča s sv. popotnico h kakemu bolniku, ko mu je bila že zadnja ura.

Vse, staro in mlado, je vrelo iz hiš, koč in bajt kakor čebele iz panja. Ženske, moški, dekleta, fantje in otroci, vsi, prav vsi so hoteli videti mladega Strgarjevega vojaka ter pasti svoje oči na njem, ko jo je odzdravlja zdaj temu zdaj onemu mahal po vasi mimo dolge vaške luže proti svojemu domu. Celo Jakoba Samca je imela radovednost, pa je vzlic nekakšnemu notranjemu odporu stopil iz veže svoje hiše, da vidi — izza vogala seveda — mladega Strgarja, kako se kaj obnaša v vojaški suknji z dolgo, svetlo sabljo ob strani, dasi ga nikakor ni maral za zeta na svojo veliko kmetijo. Moč vojaške uniforme je bila tiste čase še velika tudi med našimi ljudmi.

Med temi radovednimi zijali pa si zaman iskal Samčevo Minko.

Kaj neki se ji je moralo pripetiti, da je ni bilo med njimi? Kako to, da ni pohitela svojemu ljubemu v naročje?

Že dalje časa je bilo videti na njej, kakor bi se je pollaščala nekakšna čudna pobitost; postajala je čimdalje bolj zamišljena, molčeča in plaha. To se je začelo opazovati zlasti kmalu potem, ko je bila šla pred kakimi sedmimi meseci za štiri dni z doma. Tedaj so hotela vaška gobezdala vedeti, da se je nekje—menda v Ljubljani, če že ne celo v Celovcu na Koroškem—sešla z Martinom, a pred tremi ali štirimi tedni pa se je nenadoma in bogve odkod raznesla po vasi šušljajoča govornica, češ da bodo pri Samčevih bržkone že v kratkem zibali; to pa kljub temu, da niso mogle stroge oči dremuljskih žensk, še posebno skušenih in izvedenih v takih stvareh, doslej še nikakor zasačiti na Minki nobenih telesnih znakov, ki naj bi podpirali, oziroma upravičevali tisto zlobno kvasenje. Samec je imel svojo hčer rad, kolikor je to le mogoče pri takih kmetih, pa jo je tačas poslal v Ljubljano k zobnemu zdravniku, da ji je zalil dva spodnja kočnika, ki se ju je že skoro lotevala gniloti. Seve ni takih reči nikoli obešal na veliki zvon in ljudje so si po svoje razlagali tisto Minkino odsotnost

ter dekletu podtikali ljubaven sestanek z Martinom, kakor smo že slišali.

Minka je prejela od Mrkača iz Celovca dokaj pisem in ravno ta so bila vzrok njeni silni potrnosti in brezdanji obupanosti. V njih ji je on sicer zagotavljal, da ni v njegovem srcu njena mila podoba še prav nič obleдела, ali v vsakem pa se je lahko čutilo, kako hudo ga še zmeraj tare nenadomestljiva izguba nepozabne matere. Samemu sebi se zdi kakor popolna duševna podrtija, ji je pisal v več kakor enem pismu. Nič več zanosa ni v njem, nič več mladostnega ognja. Kakor bi odrezal je ponehalo tisto nepremagljivo koprnenje po njej in njenih opojnih očeh, koprnenje, ki je kar kipelo v njegovi duši pred materino smrtjo. Kako lepa, srečna in svetlih nad polna so bila ona leta! In kako nepričakovano so minila! Z enim samim mahom nemile usode jih je bilo konec! Z enim samim krutim mahom! Hudo je to, na vso moč hudo in težko zanjo in zanj. Ali spet se bodo vrnili tisti zlati časi, spet bosta uživala tisto neskaljeno srečo, čim se njegova žalost malo uteši in strašni udarec za silo preboli, a on se pa nekoliko bolj sprjazni z neizogibnim življenjem brez matere v njem, jo je češče tolažil. Toda ženska tankočutnost je dala ljubeči deklici takoj razumeti, da so njegove tolažilne besede samo besede, da ni nobenega več upanja v njih in da zija čimdalje večji prepad med njima.

Ledena prijaznost, ki je vela iz vseh Martinovih pisanj, je bila za njo to, kar je strupena slana za klijče in cvetoče rastje v pomladi. Prelestna svežost dekliške mladosti je nagloma venela na njenem dražestnem obrazu, okrogla lica so ji hipoma sahnila, žametaste oči medlele od srčnih bolečin ter se udirale globlje in globlje, zaokrožene oblike njenega stasitega telesa so se kar vidno ostrile in v njenem razbolelem srcu je ljubezen ob ihtečem upiranju vsega njenega bitja požrtvovalno zamirala . . .

Kadar se je tiste dni pogledala v zrcalu, ki je viselo na steni v njeni sobici, se je zasmilila sami sebi in kakor dete se je razjokala. Ali smilil se ji je tudi Martin, pa mu je jela polagoma odpuščati. Njegovo globoko žalovanje po materi je bilo tako iskreno in plemenito, pa ji je bil zato še vedno drag, še vedno pri srcu, ki ga je sklenila ohraniti edi-

nole zanj, dasitudi ne bi nikdar postala njegova žena.

Šolska oblast v Ljubljani je Martinu Mrkaču še mesec dni pred njegovim odhodom iz Celovca sporočila, da ima nastopiti svojo prvo službo na ljudski šoli v Velikih Mlakah dne 1. novembra tisto leto, in ker je bilo sedaj samo še osemindvajset ur do tistega roka, je odšel iz Dremulj že kar prihodnji dan tjakaj, ne da bi videl Minko ter se poslovil od nje.

Kajpada ni to ušlo neverjetno vztrajni čuječnosti Jakoba Samca, pa je pri tej priči postal do hčere mehak kakor vosek.

“Vse je izpuhtelo med njima,” se je v mislih vzradostil gospodarni kmet, ki mu je bila kmetija prvo, za njo denar, potem postave, zadnji pa Bog. “Saj sem si mislil, da bo tako,” je nadalje veselo modroval sam pri sebi. “Ljubezen je kakor mehurček na vodi. Vzkipi, zašumi in že ga nikjer ni. Da, tako je in ne more biti drugače,” si pritrđi z velikim zadovoljstvom in pred očmi se mu razprostro vse njegove široke njive, vsi njegovi obsežni smrekovi, hrastovi in bukovi gozdi pa tiste dehteče senožeti, iz katerih je letos spravil toliko vozov sena pod streho, da ga bo še lahko dokaj prodal manjšim kmetom spomladi. “Adamčev Andrej iz Zakotja je kakor nalašč za moje posestvo,” se sedaj nenadoma prepusti misli, ki mu je že rojila po glavi, odkar je Minka dorastla v dekle. “Sin premožnega kmeta je, iz poštene kmečke hiše, priden kakor mravlja in pa tri tisočake dote po materi ima. Da, tri trde tisočake. Res ni posebno lep in mikaven za ženske oči, ali zato pa je močan kakor medved. In le to kaj šteje na kmetijah. Delavne roke kmeta rede, ne pa lepota, ki je sama slepota. Kakor bi pihnil zgine in navadno gre z njo tudi kmetija po gobe. Je že res, Andrej je malo v letih. Pa to nič ne de. Mlečnjak ti tako ne ve, kje se ga glava drži; zateleba se in potem samo za babo nori, a kmetovanje pa na kljuki pusti. Andrej je fant od fare in še ta predpust mora priti k nam za zeta,” sklene Jakob morebiti le malce prenašlo svoje premissljevanje in v trdni veri, da mu pojde ta reč odslej naprej kakor po maslu, si od samega veselja mane roke.

Ali četudi more človeški um ustvarjati stroje, ki niti za las ne krenejo iz določene smeri v svojem delovanju, je vendar zmotljivost

že od nekdanj velika človekova napaka. Celo največji misleci na svetu so podvrženi zmotam in blodnjam v svojih sklepanjih. In morda se bo tudi v tej zgodbi pokazalo, da se je Minkin oče to pot zelo motil ter delal račune brez krčmarja.

Tisti dan, ki je bil 31. oktobra, je mladi učitelj Martin Mrkač dospel brez vsakršnega hrupa v Velike Mlake. Te so bile dobršna vas in po svojem uradnem značaju, svojih poslopih pa svojem ozračju jare gospode, pomešane s kmeti in bajtarji, so imele skoroda malomestno lice. V njih so bila razna okrajna oblastva. Pod nekatera izmed njih so spadali tudi vsi kraji v Zapolodlju. Tam je uradovalo okrajno sodišče, na katerem je napredni in razboriti sodnik Skok s sodnim pristavom Čukom, nekaj pisarji in par biriči umno in pravično razsojal razne krege, spore in prepire, kaznoval in zapiral tatove, sleparje, oderuhe, pretepače, postopače, potepuhe in še druge nepridiprave, ki so kalili božji mir, motili javni red ali pa na kak drug način kršili postave v tem okraju. Tjakaj so hodili kmetje od blizu in od daleč plačevati davke in v davčnem uradu se je prešerno in prav po grofovsko šopiril davkar pl. Weissenfels, ki je bil nemškega rodu in je le za silo lomil slovenščino; po ustnem poročilu je bil ta modrokrvni človek sila vesten in natančen uradnik, a izven službe se je brigal edinole za lov in lovske pojedine, ki so se navadno končavale z velikim popivanjem; igral je zdaj pa zdaj tarok in pozimi včasih tudi šah; ob nedeljah je hodil k maši, kakor se je takrat spodobilo za vsakega poštenega kristjana; v politiko pa se ni vtikal; bil je oženjen, a žene ni imel pri sebi; ona je menda raje živela nekje na Gornjem Štajerskem med “plemenitimi” in trdimi Nemci kakor pa sredi slovenskih plebejcev v Velikih Mlakah; na videz je bil davkar prijazen do vsakogar, a v resnici je vohunil za dunajsko vlado, ki ni bila prav nič naklonjena Slovincem in drugim Slovanom v državi; njemu so bili na davkariji podrejeni trije pomočniki, ki so bili sicer vsi Slovenci, a se od strahu pred svojim predstojnikom niso dosti družili z drugim uradništvom — ne v naprednem, ne v klerikalnem taboru. Ker je bilo treba ljudem v tem okraju kakor povsod drugod pravno veljavnih pobotnic, pogodb, ženitovanskih pisem in drugih sličnih listin, je

imela država tudi tukaj svoj notarijat, v katerem je z dvema pisarjema narejal in potrjeval vse tiste reči dr. Matej Hudovernik; ta državni notar in odvetnik obenem ni bil v političnem pogledu ne tič ne miš; samo kadar je zahtevala stanovska korist, se je izdajal za narodnega klerikalca, če je to sploh kaj pomenilo; drugače je bil mirna duša, pa se je najrajši držal zapečka in svoje žene, ki je bila tako nečimrna, da že ni prav vedela, v kaj bi se oblekla in kaj obula. Velikomlaški okraj je imel zdravnika in lekarnarja v eni osebi; to je bil sloveči kirurg dr. Ivan Sever; njegovo temeljito zdravniško znanje in blago srce, to oboje je bilo znano daleč naokoli; pa tudi njegova lepa žena Milena je bila zlata vredna ženska; vse je imelo oba rado in menda ni bilo ne tukaj ne drugod človeka, ki bi ju sovražil; po svojih nazorih sta se prištevala med napredne ljudi, a tudi družba nasprotnega tabora ju je še brez vsakršnega spotikanja trpela v svoji sredi. Malo ven iz vasi je bila železniška postaja ob državni železnici, ki je držala iz Ljubljane v Kočevje. Poštne in brzojavne posle je opravljala osata in čemerna poštarica Olga; pomagal ji je malce šepavi, a jako potrpežljivi in postrežljivi postiljon Miha, ki je s svojo kljuso že dolgo vrsto let vozil pošto na železniško postajo in z nje, nato pa jo še vsak delavnik raznesel po hišah in uradih. Lepa, v tri nadstropja zidana ljudska šola je na precej velikem trgu raz visokih oken prijazno vabila velikomlaško mladež k sebi; za šolskega vodjo je bil štirideset let stari učitelj Fran Potočnik, ki se je v polni meri zavedal svojih stanovskih dolžnosti in svoje slovenske narodnosti ter veljal med šolskim svetom za izbornega pedagoga; škoda le, da niso mogle priti tiste njegove vrline ob tedanjih žalostnih in gnilih političnih razmerah do večje veljave. Skoro prav tik šolskega poslopja je stalo kaj udobno dvonadstropno župnišče; v njem je gospodovala kuharica Marjana ter se obenem sukala v kuhinji, kadar je pripravljala jedi za obilo župniško služinčad in sívolasega župnika Rudolfa Rutarja, ki je z dvema mladima in zelo bojevitima pomočnikoma vbijal nepojmljive verske dogme šolski mladini v glavo, pridno krščeval številne novorojence obojega spola, vestno zapisoval njihna imena in dneve njihovih rojstev v ogromne krstne bukve, svečano skle-

pal cerkvene zakone in z votlim glasom moljal nerazumljive besede pri pogrebni obredih, zvedavo spovedoval mlade in stare grešnike pa grešnice v temačni spovednici ter jim nalagal težko pokoro, nekam skrivnostno maševal v mrtvem jeziku za žive in mrtve ter imel ob nedeljah in vseh zapovedanih praznikih dolgovozne in suhoparne pridige o verskih in neverskih stvareh, kakor je že nanese, s stare prižnice spredaj na desni proti velikemu oltarju v prostorni cerkvi, kamor so zahajali goreči in mlačni verniki v hlačah in krilih Boga molit ter se razkazovat v lepi praznji obleki; poleg vseh teh opravkov se je ta dušni pastir z veliko vnemo pečal tudi še s hranilnico in posojilnico ter bil zaeno z obema kaplanoma na vso moč delaven v takrat že sila objestni klerikalni stranki zmerom skrbno pazeč na to, da se ni zlasti med kmeti razširil nazadnjaštvu in mračnjaštvu tako nevarni duh napredne misli.

V tej vasi, ki se je z večjimi in manjšimi lehami obdelanega polja pa vabljivimi sadnimi vrtovi vseeno nekam sramežljivo skrivala ter zakopavala v goščo valovitega sveta, da si jo zagledal šele, ko si stopil vanjo, je bilo tedaj seve še tudi precej kmečkih hiš, dokaj hudo zadolženih kmetij in dosti ubožnih koč, kar vse se je prav lepo skladalo z nauki katoliške cerkve in težnjami njene politične stranke. Da niso vaščanom pošle zaloge vsakdanjih življenjskih potrebščin, je bilo tamkaj nekaj trgovcev in kramarjev, ki so prodajali vsak svojo slabo robo po visoki ceni za gotovino in na upanje z oderuskimi obrestmi. Z meseninami sta tište, ki so si jih mogli privoščiti, zalagala dva mesarja in eden letih je vozil na koncu vsakega tedna meso v Zapodolje. Tudi eno pekarstvo so imeli v Velikih Mlakah, ali podjetnemu peku Mikliču bi presneto trda predla, če bi ne bilo uradništva v vasi; kajti kmetice so neomajno verovala v to, da je domača peka še najcenejša in najboljša. Dva čevljarja sta gledala na to, da so vsi vaščanje vsaj pozimi hodili obuti. Par krojačev in šivilj je bilo zaposlenih leto in dan; zlasti pa so imele šivilje, ki so poleg ženskih oblek šivale še srajce, rokavce, spodnja krila in slične reči, dela čez glavo; saj je znana resnica, da so oblačila, vrhnja in spodnja, ženskemu svetu prva in najpoglavitejša briga. En zidar-ski in dva tesarska mojstra so izlahka zmago-

vali vsa, v njihno stroko spadajoča dela v Velikih Mlakah, kjer se je le malo predelovalo in popravljalo, še manj pa na novo zidalo in gradilo. Mizarji pa so bili trije in še četrtemu bi ne bilo treba držati rok križem; poleg novih

omar, škrinj, miz in drugega pohištva je bila potreba zibeli in krst še posebno velika; rojstev in smrti je bilo vsekdar obilo v tej vasi.

(*Dalje prihodnjič*)

V senci albanskih planin

Prigode slovenskega vojaka v Makedoniji

IVAN JONTEZ

Zdaj je čiča Nikola prižgal petrolejko. "Bogme, če ni to sam gospod poročnik," se je imenitno začudil; "in bogme, da si prav zares padel . . . Kam pa se je gospodu tako mudilo, da ni utegnil pogledati pod noge?"

Častnik se je preklinjajoč skobacal na noge ter jezno zahteval: "Kje je on? Kje ga skrivaš, pasjega sina? Govori!"

Čiča Nikola pa ga je prav tako nedolžno začudeno pogledal kakor prej Danica. "Koga? Mar gospod poročnik vidi strahove?"

Tedaj je poročnik opazil na pol priprta vrata na dvorišče ter naglo odšepal skozi nje. Toda dvorišče je bilo prazno.

Drugi dan se poročnik Savič ni več vrnil k četrti stotniji. Od polkovnika je dobil oster ukor in teden dni konfinacije, tekom katere se po službenih urah ni smel ganiti iz svojega stanovanja; obenem je bil razrešen dolžnosti začasnega poveljnika četrte stotnije, na nje-gov mesto pa je bil imenovan dobrodušni poročnik Bogdanovič, ki se je imel v nekaj dneh vrniti iz Ohrida, kamor je bil poslan po službenih opravkih.

Ko so fantje od četrte zvedeli to novico, je zavladalo med njimi silno veselje. "Še je pravica tudi pri vojaki!" so se radovali. Le Janez se je veselil le s pridržkom, ki ga je zapupal Lipetu:

"Ampak meni se hudo dozdeva, da s Savičem še nisva opravila in da bova nekega lepega dne še zaorala — grdo zaorala! . . ."

"Upam, da boš imel srečo," je dobrodušno menil njegov tovariš. "Tako srečo kot sinoči . . ."

VI. Sluga čudaškega oficirja

Tiste dni je stotnik Juretič izgubil svojega slugo in ko je v svoji stotniji iskal

novega, so mu oči obstale na Janezu. "Prostak Močnik," ga je vprašal, "ali misliš, da bi lahko vzdržal pri meni? Jaz sem namreč precejšen čudak," se je čudno nasmehljaj. "Gotovo si že slišal o tem?"

Janez se je strumno vzravnaval. "Gospod kapetan, take marnje, ki jih trosijo opravljivi jeziki, me ne zanimajo. Kar se tiče čudaštva, naj vam pa povem, da sem preživel svoje deška leta pri stricu, ki me je tepel, kadar sem ga ubogal, hvalil, kadar sem se mu uprl, se mi smejal, kadar sem jokal in bil mrk ko huda ura, kadar sem kazal veselost . . . In nekoč je le malo manjkalo, da nisem dobil službe v umobolnici, pa mi je v odločilnem trenutku zmanjkalo poguma . . . Danes bi se ne bal! Tudi vas se ne bojim! In prepričan sem, da boste zadovoljni z menoj."

Čez stotnikov obraz je planil razigran nasmehljaj. "Moška beseda, Močnik!" ga je prijazno potrepljal po plečih. "Poklonov mi sicer ne delaš, zato si pa odkrit, kar je naposled največ vredno. Toda povej mi svojo zgodbo o umobolnici, kajti prav radoveden sem."

Janez se je dobrodušno nasmehljaj. "O, tisto . . . Nu, kmalu po vojni je bilo in jaz sem se potikal po Ljubljani brez dela in cvenka. Nekega dne pa srečam starega znanca Piškurja, paznika v umobolnici na Studencu, in ko sva pri Figovcu trčila na nepričakovano srečanje, sem mu pojasnil svojo smolo ter ga vprašal za svet, kam bi se obrnil za delom. In on mi je svetoval, da bi se ponudil v službo na Studencu. 'Mlad in krepak dečko kot si ti, jim bo gotovo ugajal,' je dejal. 'Stavim, da te bodo vzeli.' Kaj sem hotel? Norci me sicer nikdar niso mikali, toda Piškur mi je zagotovil, da je služba dobra in jaz sem šel z njim."

Janez se je odkašljaj, nato pa nadalje-

val: "Na Studenec sva prišla baš k južini, ki je bila tečna in obilna. Po obedu mi je Piškur pokazal svojo sobo, ki mi je takisto ugajala. 'Dobro živite tu le,' sem mu pritrldil. V tem je napočil čas, ko se je bilo treba zglasiti v ravnateljevi pisarni. Tam sem bil prav lepo sprejet in ko je Piškur razložil moj namen, se je ravnatelj pritrjevalno nasmehljaj: 'Piškur, dobre oči imate! Fant se zdi kot rojen za nas! In prostor imamo zanj. Nekaj tednov bo seveda moral biti na preizkušnji, ki pa jo bo gotovo dobro prestal, saj je videti celo več junaka kot vi, Piškur . . .' In mož je vstal ter me prijazno potrepljal po ramenu.

V tem je prihitel v pisarno eden ravnateljelih pomočnikov ter hlastno vprašal za važen pogovor s šefom. Midva sve seveda morala iti ven. Na hodniku me je Piškur zapustil, rekoč: 'Kar tu počakaj, da bo njuna konferenca končana. In nič se ne boj! Služba ti je zagotovljena.'

Ko sem tam pred vrati ravnateljewe pisarne čakal in si kratil čas s cigareto, je neki paznik privedel mimo četvero umobolnikov. Ko so me ugledali, so me kot na povelje obstopili ter me začeli meriti s čudnimi, zmešanimi pogledi. Meni je začelo postajati vroče. Paznik, ki je videl bojazen v mojih očeh in potne srage na mojem čelu, me je smehljajoč se potolažil: 'Brez skrbi, gospod, to so mirni bolniki . . .'

Tedaj se je pa eden bolnikov, oblečen v ponošeni vojaški uniformi, razkoračil pred menoj ter me ostro nahrulil: 'Ti, zakaj mi pa ne salutiraš? Ali ne veš, kdo stopi pred teboj?!' Jaz sem norca debelo pogledal in pri duši mi je postalo tesno. Iz zadrege me je rešil paznik, ki je dejal: 'Mlad je še, pa ne ve . . . Povej mu, kdo si, pa ti bo izkazal dolžno čast . . .' Nakar je norec izbočil prsi, se vzrepenčil kot petelin na plotu ter ponosno izjavil: 'Jaz sem cesar Karol, ki so mi ukradli prestol, a si ga bom priboril nazaj . . . Salutiraj mi, vojak!' Kaj sem hotel z norcem drugega kot ugoditi njegovi prismojeni želji? Salutiral sem mu.

Norec se je zadovoljno nasmehljaj. 'Dober vojak!' me je pohvalil. Potem pa je nenadoma zahteval: 'Zdaj mi pa daj svoj čik, če si tako dober . . .'

Tega pa nisem mogel prenesti. Za cesarja se je imel, pa je prosil mene, 'navadnega vo-

jaka,' za — cigaretne ogorek! — Nu, mož je dobil moj čik, jaz pa njegovo obljubo: 'Kadar se vrnem na prestol, boš moj prvi minister . . .' In paznik jih je odpeljal dalje.

Jaz pa sem se z obema rokama prijel za glavo. 'Preklete, Janez, ta le služba pa ni zate!' sem vzkliknil sam pri sebi ter se zaman trudil, da bi pomiril svoje razburjene živce. 'To je pa res od vraga! Če ostaneš tu, ne boš nikdar več prišel iz te žalostne hoše, ker boš kmalu dobil svojega lastnega — paznika . . . Bolje, da zbežiš, dokler ni še prepozno . . .'

In tako sem tudi storil. Kakor tat sem zbežal iz norišnice in nisem se ustavil, dokler ni bil Studenec tako daleč za menoj, da ga moje oči niso več dosegle. Potem šele sem se oddahnil ter si otrl znojno čelo.

Brr . . . 'Cesar,' pa je prosil za čik! . . . In to vam je bil 'miren' bolnik, 'lahek slučaj' . . . Kaj bi šele videl, kadar bi prišel v dotiko s pravimi norci? . . . Tako, vidite gospod kaptan, so mi v odločilnem trenutku odpovedali živci in na Studencu imajo danes enega bolnika manj . . .'

Stotnik Juretič se je tiho smehljaj fantovi prigodi. "Zabavno . . ." je menil, ko je Janez zaključil svojo zgodbo. Potem je pa pomenljivo pristavil: "Toda zdaj, praviš, si trdnjših živcev? . . ."

Stotnikov čudni pogled je sicer povzročil tesnobo v Janezovih prsah, toda fant je vzlic temu odločno odgovoril: "Zdaj bi ne bežal!"

Stotnik je bil z njegovim odgovorom očitvidno zadovoljen. "Torej ostaneš pri meni," je odločil in zanimivi pogovor je bil končan.

Nova služba je Janezu prijala. S stotnikom ni imel mnogo posla. Zjutraj je pospravil njegovo meniški celici slično sobo, katere edina oprema je bila kovinska postelja, miza, dvoje stolov, velik kovčeg iz hrastovine in obešalnik, na katerem se je prašilo nekaj stotnikove vojaške obleke, opoldne in zvečer, če se stotniku ni ljubilo iti v gostilno, mu je prinesel obed ali večerjo in paziti je moral, da ni bila steklenica za slivovko nikdar prazna. Tako je imel dovolj časa, da je lahko spoznal, da govornice o Juretičevem čudaštvu niso bile povsem prazne marnje.

Nekega večera, ko se je baš vrnil iz krčme deda Nikole s steklenico slivovke, je našel Janez stotnika v čudnem položaju: mož se je sključen stiskal v kotu sobe, kakor bi se hotel

skriti, krilil z rokami po zraku, kakor bi odganjal hude prikazni ter prepadenega, potnega obraza in z grozo v očeh zamolklo hropel: "Proč, pošasti! Proč z vašimi koščenimi prsti!" In mož se je v grozi z obema rokama zagrabil za vrat, kakor bi ga nekdo davil.

Janez je nekaj časa stal med vrati kot okamenel, potem pa se je zdrznil. "Gospod kapetan!" je kriknil. "Kaj vam vendar je?"

Zdaj se je zdrznil stotnik ter neumno izbuljil oči v fanta. Potem je planil k njemu, ga krčevito zagrabil za ramena in ga stresel, nato pa nameril kazalec iztegnjene desnice tja v prazni kot: "Ali jih vidiš, Janez? Joj, koliko jih je: tisoč, dva tisoč, deset tisoč . . .!"

Janez si je z rokavom otrl oznojeno čelo. "Kaj vidite? Jaz ne vidim nič!"

"Ti jih ne vidiš?" se je začudil stotnik. "Ni mogoče! Saj je mrtvaška procesija že čisto blizu . . . Sto tisoč okostnjakov koraka za krsto! Strašno! In ona ni v krsti . . . pred njo koraka . . . na sencu ji zija velika krvava luknja . . . in . . . Joj! Janez, pomagaj mi! Roke steza po meni, za vrat me grabi . . ."

Zdaj si Janez ni vedel drugače pomagati, ko da je stotnika z vso silo stresel, da so mu zašklepetali zobje in pokale kosti. Toda to je pomagalo. Prikazni so izginile iz njegove razboljene domišljije in drhčoč kot trs v vetru se je sesedel na posteljo ter utrujeno poprosil za kozarec slivovke. Janez mu je brž ustregel, potem pa menil: "Zdaj bo pa najbolje, da ležete in se odpočijete, jaz grem pa tudi v posteljo."

Ali stotnik je hlastno odkimal. "Ne še. Tu ostani. Nalij mi spet kozarec. Tako. Sedi."

Janez je sedel na stol. Stotnik je izpraznil še nekaj kozarcev. Polagoma je prišel k sebi in okrog ustnic mu je spet zatrepetal zanj tako značilen nasmehljaj, ki je bil na pol otožen in na pol prezirljiv, nema maska trpinčene duše. Potem je izpregovoril:

"Ti se mi čudiš, kajne? Seveda. Da si tedaj ostal na Studencu, bi se takim živčnim napadom ravno ne čudil . . ."

"Ali dobivate take napade pogosto?" ga je Janez boječe vprašal.

Mož je prikimal: "Često . . . Toda vedno le zvečer v mraku in kadar sem sam . . . To imam od vojne . . ."

Tedaj je Janezov pogled obtičal na mrtvaški lobanji, ki je stala na mizi in otlo, brez-

izrazno strmela predse. "Zakaj le trpite tisto le stvar tamle?" se je opogumnil. "Ali ne mislite, da vam škoduje pogled na njo? Brr . . . jaz bi je že ne trpel v svoji sobi!"

"Morda . . ." Stotnik si je dal naliti še en kozarec slivovke, potem je pa legel vznak na posteljo, sklenil roki pod glavo, se zagledal v strop ter zamolklo nadaljeval: "Toda tista le lobanja je imela nekoč cvetoč obrazek, vabljive črešnjeve ustnice, ljubke jamice v licih, poredno zavihan nosek in sinje oči, v katerih je bila vedno pomlad; in pokrivali so jo mehki zlati kodri, ki so v solncu žareli kot dozorelo pšenično polje . . ."

Stotnikov obraz je prevlekla koprena neutolažljive žalosti. "Vidiš luknjo na njenem levem sencu? Kroglja iz mojega samokresa . . ."

Janez je plašno pogledal lobanjo, potem pa stotnika. Obraz mu je vidno postajal vse bolj bled. Potem si pa ni mogel kaj, da ne bi napravil krepkega požirka iz steklenice. To mu je kmalu prepodilo tesnobo iz prsi in plahost iz oči, obenem pa poživelo njegovo radovednost.

Stotnik je zamolklo nadaljeval: "Da, kroglja iz mojega lastnega samokresa je za vedno ugasnila pomlad v njenih očeh . . . Življenje je kruto, toda v vojnem času postane zverinsko! Komaj dva meseca sem jo poznal, ko jo je izdajstvo v srbski vohunski službi spravilo pred madžarske vojaške sodnike . . . In ker je bila Hrvatica, so sklenili, da jo morajo usmrtiti hrvaški strelci pod poveljstvom hrvaškega častnika . . . Izbira je padla na poročnika — Juretiča! Zakaj ravno nanj? Zato, ker je bil osumljen — in tako po pravici! — srbofilstva! Naj srbofil ustrelji srbsko vohunko! Koliko blaznih načrtov se je takrat gnetlo v moji razboljeni glavi, da bi rešil njo, ki mi ni bila le sodelavka, temveč tudi ljubica . . . Ali vse zaman, rešitve ni moglo biti. V obupu sem začel razmišljati, da bi samega sebe izdal in tako vsaj dosegel, da bi šel skupaj z njo v smrt . . . Nikdar ne bom vedel, kako je ona mogla zaslutiti mojo namero, toda zaslutila jo je in uspelo ji je, spravitvi v moje roke prošnjo: 'Ljubi, pri vsem, kar ti je svetega in pri najini ljubezni te zaklinjam: molči, zakleni bolečino v dno srca in hrabro izvrši svojo nalogo! Vem, da ti je hudo, da se ti srce krči od bolečine, toda bolečina zatiranega naroda je

večja in se ji je treba podrediti in žrtvovati! Bodi junak, ljubi, da bom lahko do poslednjega diha ponosna nate! In naposled mi bo smrt od tvoje roke ljubša, slajša . . .

Ubogal sem jo. Toda kupa strahote še ni bila polna: strelcem so se tresle roke . . . Smrtno zadeta, toda pri polni zavesti se je sedla na tla ter me s svojimi sinjimi očmi, ki si jih ni bila pustila zavezati, nemo prosila: 'Ljubi, izpolni svojo obljubo in dolžnost . . .' še danes ne vem, kako sem premeril tistih deset korakov do nje . . . Tam sem se zgrudil na kolena pred njo . . . 'Bodi junak, moj ljubi!' je zašepetala ona in ko je videla, da se dviga moja roka s samokresom, se je blaženo nasmehljala: 'Hvala ti! Tako sem ponosna nate . . .' Pritisnil sem mrzlo cev samokresa k njenemu sencu, zamižal in sprožil . . . In nato se je vse stemnilo okrog mene . . . Zbudil sem se v bolnišnici . . .

Stotnik je posegel po kozarcu. Janez mu ga je napolnil s stran obrnjenim obrazom, ker ga je bilo sram solz, ki so mu zalivale oči. Stotnik pa je trpko nadaljeval:

"In vendar vse naše tedanje žrtve niso pomagale, Srbija je bila vzlic temu tepena . . . In potem sem se znašel v Galiciji, v ruskem ujetništvu, nazadnje pa na solunski fronti . . . In s kakšno naslodo sem tedaj ubijal Nemce, Madžare . . . da mi zdaj njihova življenja teže razbičano, izmučeno dušo . . . In zdaj mi pravijo — čudak . . . Da, čudak! Oni, ki me tako imenujejo, bi bili še vse drugačni čudaki, če bi bili kdaj videli le senco strahot, skozi katere smo morali iti tedaj mi! — Toda izmučil sem se. Pojdi prijatelj, in pozabi, kar si videl in slišal nocoj, kakor bi jaz rad pozabil, pa ne morem."

Janez je molče odšel.

Zjutraj je stotnik poklical Janeza k sebi. Bil je popolnoma miren in svež in Janez ni mogel opaziti na njegovem obrazu nobene sledi o sinočnjem napadu. Mož je bil videti celo veder.

"Sedi!" je velel fantu, sam pa hodil gori in doli po prostorni sobi. "Zdaj pa poslušaj in si zapomni, kar ti bom povedal, a nič ne vprašuj in ne govori o tem pred nikomur. Razumeš?"

"Razumem, gospod kapetan."

"Dobro. Ti zahajaš k čiči Nikoli — ne zardevaj, nič napačnega ni to in jaz sem ve-

del o tem še preden si prišel k meni — in tam delaš napoto poročniku Saviču, ki te sovraži, ker dekle kaže nagnjenje do tebe, dočim nje-ga prezira . . . Jaz imam s Savičem majhen obračun, ki bi ga rad poravnal . . . Ali mi ho-češ pomagati?"

"Kako?" se je začudil Janez.

"Povej Danici, naj bo prijazna z njim, tebe naj pa vpričo njega zanemarja, tako da bo mislil, da je v tekmi zmagal . . . Sploh naj bo z njim zelo prijazna, da se bo počutil kot doma. Ti pa včasih rajši ostani v kuhinji pri čiči Nikolu in tako le mimo grede lahko popaziš na našega poročnika . . . Kadar boš opazil kaj posebnega, mi nemudoma sporoči."

"Toda gospod kapetan," je zazijal Janez, "jaz ne razumem, kako — —"

"Saj ti ni še treba razumeti," ga je smehljaje prekinil stotnik. "Toda ubogati moraš. To je vse. Zdaj lahko greš."

Kakor Janez, tako tudi Danica ni mogla razumeti, za katerim grmom tiči zajec. Naposled je čiča Nikola odločil: "Juretič je dober človek in poštenjak od nog do glave. On že ve, kaj hoče. Jaz sem prepričan, da vama ne želi nič slabega, poročniku pa nič dobrega. Torej ga ubogajta, otroka. In—molčita."

In tako se je zgodilo, da je poročnik Savič tiste dni "triumfiral" nad prostakom Močnikom, ki se je pred zmagoslavja žarečim oficirjem mrko in na videz strašno potrto umikal v ozadje. In kakor je stotnik Juretič pričakoval, se je poročnik popolnoma udomačil v krčmi čiče Nikola in prebil v nji več časa nego v polkovni pisarni, kjer je bil uposlen. Danici so sicer njegove ljubeznivosti presedale, vendar pa se je vživela v nji nerazumljivo igro ter spretno držala zaljubljenega poročnika na vrvi, ne da bi mu dovolila kaj več kot poreden pogled ali nasmešek. Če je v pijanosti stegnil roke po nji, ga je brž ponosno opomnila: "Poročnik, jaz sem Črnogorka!" ter pomenljivo pogledala na dva handžarja, ki sta visela prekržana nad kuhinjskimi vrati. Poročniku je to vselej zadostovalo. Če se je pa vrh tega še prikazal čiča Nikola ter zabodel vanj svoje ostre sive oči, se je pa že odmaknil od nje.

Nekega večera je Janez javil svojemu stotniku: "Moj prvi raport o poročniku Saviču, gospod kapetan! Danes popoldne je prišel k njemu v krčmo čiče Nikola neki tujec majhne

postave in temne polti ter imel z njim dolg pogovor. Danico je poročnik poprej poslal v kuhinjo, češ da je tujec njegov stric iz Belgrada in da se imata pogovoriti o važnih rodbinskih zadevah. Kaj sta govorila, Danica ni mogla razumeti, ker sta govorila po tihem, toda oba sta bila nekaj časa precej razburjena; zdelo se je, kakor da tujec ni bil zadovoljen s poročnikom, poročnik pa da je prosil za odlog... Nazadnje je tujec poročniku nekaj porinil preko mize in Danica je prepričana, da denar, zlasti, ker se je poročnik po tujčevem odhodu napil in se bahal, da je bogat in da ji kupi, kar si njeno srce poželi. Kar žal mi je, da me ni bilo tam..."

Stotnik se je polglasno zasmel. "Da bi mu polomil kosti?"

Janez je zardel in prikimal.

Stotnik je odkimal: "Ne, tega ne smeš storiti, to bi igro pokvarilo. Ampak ne boj se, tudi ti boš prišel na svoj račun. Toda nobenih neumnosti, sicer boš vse pokvaril!"

Potem je začel jezno stopati po sobi, mrmrajoč polglasno: "Prekleti Grk! Kakor jegulja: misliš, da ga držiš, pa se ti je že izmuznil! Smola..."

"O kom govorite?" se je začudil Janez.

"O mojem stricu, Grku iz Soluna..." je naglo odgovoril stotnik in v njegovih temnih očeh se mu je vtrnilo dvoje porednih isker. "Rodbinska zadeva..."

Janez je zazijal: "Strica imate v Solunu?"

Stotnik je resno prikimal: "Da. Moja mati je bila Grkinja. Ali to so privatne zadeve. Zdaj pa poslušaj! Poročnik Savič ima navado, da večkrat jezdi na sprehod proti Črnemu Drimu, navadno dopoldne: daj, popazi nanj. Če te slučajno kdo opazi, da se klatiš po polju, mu reci, da sem te jaz poslal nabirat zdravilna zelišča. Razumeš?"

"Kakšna zelišča?" je strmel Janez.

Prvič, odkar ga je poznal, se je zdaj stotnik Juretič na glas zasmel. "Kakšna zelišča? Kakršna koli! Trave si natlači v torbo, da boš imel kaj pokazati... In reci, da mi iz nje kuhaš čaj za revmatizem..."

Janez ga je debelo pogledal. Skozi možgane mu je šinila misel: "Presneto, če ni mož zares udarjen..." In na misel mu je prišel "cesar" iz studenske blaznice. Rekel pa ni nič drugega kot: "Razumem, gospod kapetan."

Stotnik pa, kakor bi se mu zdelo, kakšna misel se je porodila v fantovi glavi, je s čudnim obrazom pristavil:

"Vem, pravijo, da sem čudak... Pa ne vedo, da sem baš zato tu... Na čudaka nihče ne postane sumljiv... A zdaj pojdi in drži se mojih navodil."

Nu, Janez se je vzlic svojim pomislekom o zdravju stotnikovih možganov zvesto držal njegovih navodil, toda uspeha ni imel, ker poročnik Savič je kot nalašč tiste dni prebil svoj prosti čas v mestnih krčmah in kavarnah in v objemu lahkoživk, ki so imele svojo lju-bezen na prodaj. Toda, če človek ne odneha, nazadnje vendar nekaj pričaka.

Bil je vroč dan v zgodnjem poletju in Janez se je potepal po zapadnih obronkih debarske planote, ki se tam spušča v zeleno dolino na tem mestu na široko razlitega in plitvega Črnega Drima. Utrujen in nejevoljen sam nase se je fant že namenil vrniti, ko je vzbudila njegovo pozornost čudna karavana kakih sto moških na konjih in oslih, ki se je bližala z albanske strani in zajezdila naravnost v reko v očitnem namenu, da jo prebreds in prestopi na jugoslovanska tla. Janez se je nenavadni karavani najprej čudil, potem se je pa domislil albanskih banditov, ki so tiste čase delali velike preglavice jugoslovanskim oblastem na daljnem jugu dežele. "Presneto, pa kar ob belem dnevu!" je zazijal. "To je pa res držnost brez primere! Ampak, kaj pa je to? Nekdo jim jezdi naproti!"

Preko planote je jezdil neki oficir in obrnil konja v dolino, naravnost proti tuji karavani, ki je med tem že dosegla desni breg reke. Janez je oficirja z lahkoto spoznal, saj je bil njegov tekmeč v boju za Danico. "Fiuuu!" je zažvižgal, ko je videl, da se je poročnik Savič naposled ustavil pred karavano, pozdravil njenega vodjo, potem pa s karavano krenil proti mestu. "To bo pa nekaj za Juretiča... Se reče, če bo živel toliko časa, da mu bom lahko povedal, kaj sem videl... Napad ob belem dnevu! In Savič izdajalec!... Fant, zdaj pa le teči, kolikor ti duša da, da jih opozoriš na nevarnost, ki jim preti!"

In Janez jo je ucvril proti mestu kolikor so mu dale noge, spotoma ugibajoč, kakšno od-

likovanje ga čaka za njegovo pozornost in hitro akcijo, o kateri je bil prepričan, da je rešila debarsko garnizijo pred neslavnim uničenjem. Jedva pa je prisopihal na planoto pred mestom, ko je v bližini začul peket konjskih kopit in kmalu nato oster glas: "Ej, ti tam, stoj!"

Janezu je zmrznila kri v žilah. Ustavil se je ter se počasi obrnil. Desnica se mu je pri tem kar sama od sebe oklenila bajoneta.

Poročnik Savič je ustavil konja ter presenečeno motril fanta. "Kaj pa je s teboj? In kaj iščeš tod?"

Janezu se je začelo svitati, da je najbrž nekaj narobe z njegovimi zaključki. Desnica mu je od ročaja bajoneta šinila k šajkači in strumno vzravnal je zinil: "Gospod poročnik, travo nabiram."

"Travo?" Poročnik se je začel smejati. "Za koga?"

"Za svojega gospoda kapetana!" Janez je odprl svojo torbo, polno trave.

"Za kapetana Juretiča?"

"Za njegov revmatizem," je popravil Janez, da se je tako po ceni izvil iz zadrege.

Zdaj se je poročnik na vsa usta zakrohotal. "Za revmatizem v glavi? Ha, ha, ha, imenitno! Ne pozabi povedati svojemu kapetanu, da je imel veliko srečo pri izbiranju sluge... Kot ustvarjena sta drug za drugega..."

In široko režeč se je krenil nazaj k svoji karavani.

Janez je obstal na mestu kot vkopan v tla in rdeč od jeze kot kuhan rak. Jezen pa je bil najbolj sam nase, kajti slika, ki se je nudila njegovim očem, je postavila na glavo vse njegove zaključke o namenih tuje karavane in njenega spremljevalca, poročnika Saviča:

Karavano je obdala vojaška straža, ki je bil očitvidno pod poročnikovim poveljstvom in je Janez prej ni utegnil opaziti, ter jo odvedla v mesto. Procesija se je ustavila pred poslopjem polkovnega poveljstva, kjer so prišlecem pobrali orožje, njihov vodja je pa šel spremstvu poročnika in drugih častnikov naravnost v poslopje.

Janez je jezno metal travo iz svoje torbe. "In jaz sem bil tako neumen, da se mi je sanjalo o banditskem napadu ob belem dnevu... Butec! Savič ima navsezadnje prav: Juretič in jaz..."

Popoldne pa je v mestu zvedel, da je tuja karavana sestojala iz beguncev pred maščevalnostjo škofa Fan Nolija, ki se je bil dvignil zoper vlado Ahmeda bega Zoga ter jo pogнал iz dežele. Njen vodja je bil mlad, lep pustolovec temne polti, črnih brčic, kakršne tako ščegetajo srca žensk, in iskrecih se temnih oči in kateremu je bilo usojeno, da bo vzbujal še mnogo pozornosti doma in na tujem—Ahmed beg Zogu, mladi včerajšnji albanski premijer in zdaj začasno begunec brez domovine.

Toda Janez ni imel nobenih simpatij za njegovo smolo. "Hudič te vzemi, tebe in tvojo bando!" mu je želel in nič več.

VII. POLETNI MESECI

Poletni meseci v Debru so bili pusti in dolgočasni. Vroče poletno solnce je požgalo na debarski planoti še tisto malo zelenja, kolikor ga je bila pomlad priklicala iz nehvaležnih ilovnatih tal in človeka so bolele oči od te rdeče puščave. Tudi mesto je bilo čez dan kot mrtvo, ker nihče ni hotel po nepotrebnem na ulico v hudi vročini: vojaštvo je bilo dopoldne na vajah, popoldne pa je iskalo sence v kasarnah, kajti senčnega drevja Debar ni poznal, domačini pa tudi niso imeli volje, postavati po ulicah v pripeki. Le sem pa tja si videl kakega vojaka, ki je šel po opravkih, širokohlačnega domačina ali nuni podobno "bulo"; in včasih kakega osliča, ki je trudno peketal pod svojim tovorom, ne da bi se pri tem zmenil za svojega nič bolj živahnega gonjača ali ostali svet. Šele zvečer je mesto spet oživel.

Janezu so se ti poletni dnevi zdeli še posebno dolgočasni. Kriva je bila Danica, ki se je bila nad njim silno razhudila in mu kratko in malo prepovedala, da bi ji še kdaj prišel pred oči. Janez je bil pri stvari sicer nedolžen, vendar mu zaenkrat to ni nič pomagalo.

Nesporazum je nastal, ko je nekdo natvezil dekletu, da je postal Janez stalni gost v neki "kafani" ali krčmi, kjer so pred kratkim dobili novo privlačno silo v podobi brhke, ognjevite dvajsetletnice Ljube, katera je pripadala dvomljivji bratovščini žensk, ki so vedno pripravljene osrečati moški svet s svojo ljubeznijo, ako jih primerno nagradi v denarju. In da jo prepriča, da Janez ne zahaja tja iz poštenih nagibov, je isti človek Danici prisegel,

da je videl ognjevito Ljubo v Janezovem naročju z rokami okrog njegovega vratu.

Kar je bilo pri stvari najbolj nerodno, je bilo to, da Janez slednjega ni mogel zanikati, ako se ni hotel lagati: Ljuba mu je enkrat res sedela na kolenih in ga kratek čas objemala in celo poljubila. Vendar pa je bil fant pri tem povsem nedolžen.

Bil je vroč popoldan in Janez se je zatekel v hlad prve krčme, do katere je prišel. Komaj pa je sedel k mizi ter si omočil suho grlo z vinom, ko je odnekod tako rekoč prifrčala Ljuba in preden se je fant zavedel, kaj se godi z jim, je že obsedela na njegovih kolenih, ga objemala in mu žgolela v uho: "Moj ljubček!" Potem ga je pa tako vroče poljubila, da se je revežu zavrtelo v glavi.

Ko je naposled spet prišel v oblast svojih čuvstev, je bila Janezova prva misel, da se mora ljubeznive vsiljivke hitro rešiti, če noče, da bi ga premagala izkušnja. In tega vendar ni hotel, prvič, ker se je ljubezni deklet z ulice bal, drugič je bil pa zaljubljen v Danico, kateri se ni hotel izneveriti. Toda lahko pomisliti, težje izvršiti! Ljuba je bila res tako srčkan vračič in njen objem tako opojen, da bi zapeljala še starega puščavnika, a Janez je bil vendar mlad, življenja poln fant. Tako se je zgodilo, da je Janez proti svoji volji predolgo okleval in ko ga je zapeljivka poljubila v uho ter vanj zagolčala: "Ljubček, pojdi z menoj, ker jaz sem žejna tvoje ljubezni..." je postal pijan kot od najmočnejšega vina in njegova inace trdna volja se je začela mehčati kot vosek na ognju. In kdo ve, morda bi bil podlegel? Prav za prav bi bilo treba reči: skoro gotovo, da ga ni v kritičnem trenutku streznil prihod njegovega tekmeča pri Danici, poročnika Saviča.

Ko je poročnik vstopil, se je Janez zdrznil, pobledele in bil v hipu spet gospodar svojih čuvstev. S pridušenim vzklikom: "Beži k vragu, zapeljivka!" je razklenil njene roke ter jo porinil proč od sebe, sicer ne preveč trdo, a vendar.

Dekle je jezno zardelo ter ga ošinilo z zaničljivim pogledom. "Tak fant!" se je zmrdnila. "Vsakega oficirčka se ustraši!"

Janez je vstal ter pozdravil poročnika. Pri tem si je mislil: "Če bi ti vedela, da moj strah ne velja njemu, temveč tebi..."

Poročnik pa se ni utegnil pobaviti z Janezom. Ljuba, ki ji je njegov prihod itzrgal Janeza, se je zdaj lotila njega na isti način kot prej Janeza. Ali tudi poročnik se je otepal: "Ne maram ostankov za navadnimi vojaki...", dasi jo je prižel k sebi in je pohota na njegovem obrazu in v očeh zgovorno zatrjevala, da bo dekletu to pot uspelo. Ona je na to odgovorila s tem, da je zaničljivo zamahnila proti Janezu: "On je preneumen za kaj takega..." potem pa se ognjevito oklenila nove žrtve.

Janez je vstal ter odšel. Ko se je zunaj obrnil, je videl, da sta poročnik in dekletu odhajala v njeno sobo.

Janez je bil vesel, obenem pa ga je bilo močno sram slabosti, ki ga je bila obvladala, ko ga je objemala Ljuba. Navsezadnje pa se je za silo potolažil s plehkim izgovorom: "Sicer pa ni moja krivda, da sem postaven fant, kakršnega takole dekletu ne vidi čisto... Nji pa tudi ni zameriti, da si je pozelela mene, čeprav ni pričakovala, da bi jo pustil praznih rok..."

Vendar tisti večer ni šel k Danici.

Drugi dan ga je v globeli pričakala nevihta. Danica je bila slučajno sama doma, ker ded je bil odšel v mesto po opravkih. Janeza je sprejela z užaljenim obrazom, kateremu so se poznale solze, in jeznimi očmi, v katerih so se kresali slabo obetajoči bliski. Ko mu je prinesla vino, se je molče odstranila od njega v kot ter se tam kujala.

Janez jo je debelo gledal. "Kaj pa ti je, Danica?" je hotel vedeti. "Ali je moja lepa nevestica bolna?"

Tedaj je zagrmelo. "Ne imenuj me nevesto, ti... ti verolomnež!" je bruhnilo iz dekleta, ki je bilo spet na robu užaljenega joka. "Misliš, da ne vem..."

Janez je izbuljil oči. "Kaj neki veš tako strašnega?" se je čudil in stopil k nji.

Ona pa je skočila na noge in se umaknila med kuhinjska vrata. "Proč od mene, verolomnež!" je zapihala med solzami. "Da, vse vem... K počestnicam zahajaš! In v naročju jih držiš in objemaš! Vse vem... Včeraj si objemal tisto novo vlačugo, ki se je priklatila iz bogvedi katerega močvirja... Sram te bodi! In poberi se od tod, jaz te ne maram več videti!"

Dekle je skrilo obraz v dlani in zaihtelo.

Janez je rdel kot mak in ni vedel kaj reči, zlasti, ker je čutil, da nima povsem čiste vesti; naposled jo je ponižno poprosil: "Golobičica, ti se motiš... Poslušaj me, pojasnil ti bom to nesrečno zadevo, pa boš videla, da ni bila moja krivda — —"

Zdaj se je v Danici zbudila črnogorska kri. Dekle je pograbilo fanta za ramena ter ga začelo z vso močjo potiskati proti vratom. "Ven! Ne maram te več videti!"

Preden je Janez pogodil, kaj se godi z njim, je bil že pred vrati krčme čiče Nikole. Najprej se je začudil: "Presneto, kdo bi si mislil, da je v tem dekliču toliko moči..." potem pa, ko se je zavedel, kako neslavno ga je dekle vrglo iz krčme ter mu pred nosom zaloputnilo vrata, ga je posmuknila jezica, da je Danici skozi zaprta vrata zagrozil: "Le počakaj, divjačica, še prosila me boš, da bi ti spet prišel pred oči, pa me ne boš dobila!..."

Tako sta bila užaljena oba, fant in dekle.

Minula sta dva tedna. Janez je še vedno kahal jezico ter delal velike ovinke okrog krčme čiče Nikole, dasi ga ni malo mikalo, da bi šel pogledat "vsaj starega." Nu, fant je bil pač trmast. Da bi lažje "pozabil" na hudo Danico, je začel celo hoditi s stotnijo na vaje, pa tudi

svoj prosti čas je prebil večinoma v stotniji. S svojim stotnikom tiste dni ni imel dosti opravkov, ker je bil mož proti svoji navadi nenavadno oživel in bil le redko kdaj doma.

(Dalje prihodnjič)

AMERIŠKI DRUŽINSKI KOLEDAR

Ob zaključku decemberske številke smo prejeli v oceno *Ameriški družinski koledar* za leto 1943 (29. letnik), ki ga izdaja Jugoslovanska delavska tiskovna družba (Proletarec) v Chicagu. Koledar je zelo pester in bogat po vsebini in krasijo ga lepe slike. Med prispevatelji so Ivan Molek, Katka Zupančič, Janko Zega, Louis Beniger, Frank Zaitz, Frank S. Tauchar, Frank Česen, Katka Zupančič, dr. Boris Furlan, Zvonko A. Novak, Miško Kranjec, Ludvik Mrzel, Frank Krže in drugi. Koledar je vezan v platno in stane en dolar. Našim čitateljem toplo priporočamo, da posežejo po njem. Oceno te zanimive in v današnjih časih še posebno važne slovenske knjige bomo priobčili v prihodnji številki.

VII. OBČNI ZBOR CANKARJEVE USTANOVE

se bo vršil v nedeljo dne 31. januarja v dvorani št. 3 v starem poslopju Slovenskega narodnega doma, 6409 St. Clair avenue. Začetek ob dveh popoldne.

Prosimo ustanovna društva, katerim so bila poslana vabila in poverilnice, da izvolijo zastopnike in da se isti udeleže občnega zbora. Ako katero teh društev po pomoti ni prejelo pismenega vabila, naj smatra to objavo za uradno povabilo in pošlje svojega zastopnika.

Posamezni ustanovni člani naj smatrajo to objavo za uradno vabilo.

Za Cankarjevo ustanovo:

Frank Česen, predsednik,
Milan Medvešek, podpredsednik,
Ludvik Medvešek, tajnik-upravnik,
John Tavčar, blagajnik.

DRENİK BEVERAGE DISTRIBUTING, INC.

Erin Brew — Budweiser — Michelob — Duquesne Beer and Ale
23776 Lakeland Blvd. John Drenik Euclid, Ohio